

ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNENJA – NOVEMBAR 2012. GODINE

Izveštaj sa istraživanja javnog mnjenja

„Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji“

U Beogradu, decembar 2012. godine

SADRŽAJ:

1. *METODOLOGIJA*
2. *OPIS UZORKA*
3. *REZIME*
4. *DISKRIMINACIJA U SRBIJI: ZABRANA DISKRIMINACIJE I OSETLJIVE GRUPE*
5. *DISKRIMINACIJA: UPOZNATOST, STATOVI I PERCEPCIJA STANJA U SRBIJI*
  - 5.1. Indeks diskriminacije
  - 5.2. Upoznatost i stavovi prema diskriminaciji
  - 5.3. Percepcija stanja u Srbiji
  - 5.4. Predrasude i tolerancija
  - 5.5. Govor mržnje
  - 5.6. Odgovornost i uloga institucija
  - 5.7. Lična iskustva
  - 5.8. Informisanje
6. *PREPOZNATLJIVOST POVERENIKA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI*
7. *KLASTER ANALIZA: STAVOVI GRAĐANA PREMA DISKRIMINACIJI I VREDNOSNA MATRICA*
8. *ZAKLJUČNA RAZMATRANJA*

APPENDIX 1. *DISKRIMINACIJA I NEJEDNAKOST U ŠEST OPŠTINA/GRADOVA U RAŠKOM I ZLATIBORSKOM OKRUGU (dostavljena u odvojenom .xls fajlu)*

1. Metodologija

Realizacija istraživanja	CeSID Beograd
Terenski rad	U periodu između 16 i 26. novembra 2012. godine
Tip i veličina uzorka za Republiku Srbiju	Slučajni, reprezentativni uzorak od 1196 punoletna građana Republike Srbije, bez Kosova i Metohije
Tip i veličina uzorka za šest opština/gradova u raškom i zlatiborskom okrugu	Slučajni, reprezentativni uzorak od 398 punoletna građana u Novom Pazaru, Tutinu, Sjenici, Priboju, Prijepolju i Novoj Varoši
Okvir uzorka	Teritorija biračkog mesta kao najpouzdanija registarska jedinica
Odabir domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez prava zamene - od početne tačke svaka druga kućna adresa u okviru biračkog mesta
Odabir ispitanika u okviru domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez prava zamene - izbor ispitanika metodom „prvog rođendana“ u odnosu na dan anketiranja
Istraživačka tehnika	<i>Licem u lice</i> u okviru domaćinstva (F2F, <i>face to face</i>)
Istraživački instrument	Upitnik od 129 varijabli

Istraživanje javnog mnjenja realizovano od strane CeSID-a sprovedeno je u periodu između 16 i 26. novembra 2012. godine na teritoriji Republike Srbije, bez Kosova i Metohije i na poduzorku u šest opština/gradova u raškom i zlatiborskom okrugu.

Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku od 1196 punoletne osobe, građanai građanki Republike Srbije, bez Kosova i Metohije na poduzorku od 398 građana i građanki u šest opština/gradova u raškom i zlatiborskom okrugu (Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Prijepolje, Priboj i Nova Varoš).

Kao istraživački instrument korišćen je upitnik, formiran u saradnji sa UNDP i Kancelarijom Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, koji se sastojao od 129 varijabli.

Intervjuisanje građana je sprovedeno tehnikom „licem u lice“, direktnim kontaktom sa ispitanikom (*F2F, face to face*). Prilikom obuke intervjuera, treneri su insistirali na sprovođenju i poštovanju dva veoma važna pravila koja, osim samog uzorka značajno utiču na reprezentativnost istraživanja – *poštovanje koraka i pravila prvog rođendana*. Poštovanjem koraka je obezbeđena sveobuhvatna pokrivenost kompletnog istraživačkog punkta od strane anketara, dok je pravilom *prvog rođendana* isključena mogućnost da na upitnik odgovaraju samo oni građani koji prvi otvore vrata domaćinstva anketaru. Naime, od anketara je zahtevano da u sklopu domaćinstva anketira osobu stariju od 18 godina, kojoj je prvoj rođendan u odnosu na dan posete. Na ovaj način je obezbeđena i polna, obrazovna i starosna reprezentativnost ispitanika.

Sprovođenjem istraživanja na poduzorku u šest opština/gradova omogućeno je da se uporede nalazi dobijeni na nivou cele Srbije sa specifičnostima koje se javljaju u navedenim mestima u dva okruga, u kojima živi visok procenat bošnjačke nacionalne manjine.

2. Opis uzorka

Na osnovu metodologije koja je uspostavljena prilikom sprovođenja ovog istraživanja, obuhvaćene su sledeće kategorije ispitanika – **Republika Srbija**:

Pol: muško (48%); žensko (52%)

Starost: 15-18 (2%); 19-29 (19%); 30-39 (18%); 40-49 (17%); 50-59 (18%); 60-69 (16%); 70 i više (10%)

Obrazovanje: završena osnovna škola ili manje (16%); škola za radnička zanimanja (8%); srednja škola (45%); viša škola ili fakultet (24%); učenik ili student (7%)

Prosečna primanja *u RSD: Do 10,000 (19%); 10,000-20,000 (31%); 20,000-40,000 (20%); 40,000-60,000 (6%); 60,000-100,000 (1%); više od 100,000 (1%); ne zna/odbija da odgovori (22%)

Nacionalnost: srpska (87%); mađarska (3%); bošnjačka/muslimanska (2%); ostali (8%)

Na osnovu metodologije koja je uspostavljena prilikom sprovođenja ovog istraživanja, obuhvaćene su sledeće kategorije ispitanika – **šest opština i gradova u raškom i zlatiborskom okrugu**:

Pol: muško (59%); žensko (41%)

Starost: 15-18 (6%); 19-29 (23%); 30-39 (18%); 40-49 (21%); 50-59 (18%); 60-69 (10%); 70 i više (6%).

Obrazovanje: završena osnovna škola ili manje (16%); škola za radnička zanimanja (11%); srednja škola (44%); viša škola ili fakultet (18%); učenik ili student (11%)

Prosečna primanja *u RSD: Do 10,000 (45%); 10,000-20,000 (19%); 20,000-40,000 (15%); 40,000-60,000 (6%); Više od 60,000 (2%); ne zna/odbija da odgovori (13%)

Nacionalnost: srpska (35%); bošnjačka/muslimanska (64%); ostali (1%)

Mišljenja izneta u ovom izveštaju su mišljenja autora izveštaja i ne predstavljaju nužno stanovište Programa Ujedinjenih nacija za razvoj ili Kancelarije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

3. Rezime

Istraživanje koje je pred Vama realizovao je CeSID, u drugoj polovini novembra, uz podršku i pomoć Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Prilikom definisanja metodološkog okvira, aktivno smo saradivali sa predstavnicima Kancelarije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. **Cilj je bio da se ponude odgovori na ključna pitanja u vezi sa stavovima i percepcijom diskriminacije u Srbije.** Analiza je podeljena u nekoliko tematskih celina: kratak pregled *metodološkog okvira* i uvodni tekst o *zabrani diskriminacije u Srbiji*, potom sledi poglavlje *Diskriminacija: upoznatost, statovi i percepcija stanja u Srbiji*, u kome smo se bavili - *indeksom diskriminacije u Srbiji, upoznatošću i stavovima prema diskriminaciji, percepcijom stanja u Srbiji, predrasudama i tolerancijom, govorom mržnje, odgovornošću i ulogom institucija, ličnim iskustvima i informisanošću o diskriminaciji*, zatim, *prepoznatljivost poverenika za zaštitu ravnopravnosti, klaster analiza: stavovi građana prema diskriminaciji i vrednosna matrica i kratka zaključna razmatranja*. Kao appendix ovom izveštaju, dostavljen je pregled najvažnijih rezultata na poduzorku šest opština/gradova u raškom i zlatiborskom okrugu (Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Priboj, Prijepolje i Nova Varoš).

Građani su generalno upoznati sa pojmom diskriminacije, ali prostora za napredak ima u značajnoj meri, jer četvrtina populacije ne zna ili nema stav, kada je reč o ovom pitanju. Od onih koji su nam dali neki od odgovora, dominiraju tri načina „razumevanja“ pojma diskriminacije: **ugrožavanje/uskraćivanje prava (23%), omalovažavanje, ponižavanje (18%) i neravnopravnost, nejednakost (12%)**. U odnosu na istraživanje od pre dve godine, drugačiji je redosled asocijacija na pojam diskriminacija, iako se u prvih pet nalaze iste „definicije“. Građani jasno prepoznaju da bez izuzetka nije opravdano nekom nekome uskratiti pravo (pravo na rad, na školovanje...) samo na osnovu nekog ličnog svojstva (nacionalne pripadnosti, veroispovesti, pola...), tako misli njih 81%.

Više od 60% ispitanih smatra da je diskriminacija mnogo ili u priličnoj meri prisutna u Srbiji. Tek 3% misli da diskriminacija uopšte nije prisutna; 14% misli da je malo prisutna, dok 16% nije do kraja sigurno u svoj stav („i da i ne“). **Više od dve trećine građana (36%) ocenjuje da diskriminacija raste u odnosu na period od pre tri godine.** Svaki deveti ispitanik misli da se smanjuje; 15% ne zna ili nema stav, dok je 38% građana mišljenja da diskriminacija niti raste, niti se smanjuje. Gde beležimo najveća odstupanja? Sledeće grupe iznad proseka veruju da diskriminacija raste: 1) najmlađa populacija (između 15 i 18 godina); 2) nacionalne manjine, posebno, romska i 3) oni sa najnižim primanjima (ispod 10,000 dinara mesečno).

Na prvom mestu, kao najugroženija grupa, ubedljivo se nalaze Romi, koje je spontano navelo 38% ispitanih. To je, međutim, manje u odnosu na istraživanja iz 2010 i 2009. godine (45% i 50%). Potom slede siromašne osobe (28%), osobe sa invaliditetom (22%), starije osobe (18%), žene (17%) i pripadnici seksualnih manjina (14%).

Dva su ključna nalaza kada govorimo o regulisanju diskriminacije u Srbiji i poštovanju zakona: **veliki broj onih koji ne znaju da je diskriminacija u našoj zemlji zabranjena (čak petina) i 55% onih koji su svesni da zakonska regulativa postoji, ali sumnjaju u adekvatnu primenu**, odnosno veruju da se zakoni primenjuju selektivno (što je blago povećanje u odnosu na period od pre dve godine, sa 52% na 55%).

Produbljeni efekti krize su još vidljiviji kada smo građane pitali da nam kažu u kojoj oblasti života je diskriminacija najprisutnija (spontani odgovori). Ako izuzmemo veliki broj onih koji nisu bili u mogućnosti da bilo šta navedu (43%), **čak 37% građana je navelo da je diskriminacija najveća u zapošljavanju**.

Da bi podržali zapošljavanje pripadnika diskriminiranih grupa, čak i ako takve mere koštaju budžet, navelo je 76% ispitanih. Tek svaki deseti stanovnik Srbije kaže da ne bi podržao takve mere, jer bi one bile na štetu većine građana. Potom smo postavili identično pitanje, otvarajući temu upisa manjinskih grupa na univerzitet. Gotovo da nema razlika, osim neznatnog povećanja broja onih koji se protive tome, njih 13% u ovom slučaju; 73% bi takve mere podržalo, dok je 14% onih koji ne znaju ili nemaju stav.

Što se tiče različitih mera pozitivne diskriminacije, **najveće razumevanje, građani imaju kada je reč o školovanju na maternjem jeziku, jer se sa tvrdnjom da bi nacionalne manjine trebalo da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet, slaže 45%** (18% je neodlučno, a 37% se tome protivi). S druge strane, sa tvrdnjom da bi pripadniku nacionalne manjine trebalo uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet, slaže se 35% ispitanih, dok je za finansiranje medija nacionalnih manjina taj procenat neznatno viši – 36%.

Kada je reč o o etničkoj distanci, **distanca prema Srbima je očekivano najmanja**, a nešto veći procenat kod poslednjeg stepena sastoji se u činjenici da Bošnjaci dvotrećinski i Romi trećinski nisu spremni na brak sa pripadnicima srpskog naroda. S druge strane **najveći stepen etničke distance postoji prema Albancima** i on je najviši od svih drugih etničkih grupa u svih osam ispitivanih odnosa. Gledano prema obimu, potom sledi distanca prema Hrvatima, Romima, Bošnjacima i najmanja je prema Mađarima.

Socijalna distanca pokazuje da postoji najveća distanca prema LGBT osobama u svih osam ispitivanih kategorija. Potom je prema obimu iskazana **visoka distanca prema HIV pozitivnim osobama** i ova kategorija zauzima u sedam od osam stepeni poziciju posle osoba sa drugačijom seksualnom orijentacijom. **Upada u oči i da većina građana ne nalazi da su etničke grupe, osim Roma izložene diskriminaciji u našoj zajednici. Od svih etničkih skupina, ispitanici od kojih su većina Srbi, nalaze da su Srbi najviše izloženi diskriminaciji u svojoj matičnoj državi.** Percepcija da postoji diskriminacija Roma je ispod indeksa 3 što ukazuje da većina stanovništva nalazi određene elemente diskriminacije prema ovoj etničkoj skupini. Najveći stepen diskriminacije trpe osobe sa mentalnim invaliditetom, potom siromašni, osobe sa fizičkim invaliditetom, osobe obolele od HIV-a i starije osobe.

Tri su ključna zaključka kada govorimo o govoru mržnje: 1) generalno, **građani prepoznaju šta je govor mržnje** uz sva odstupanja koja postoje; 2) **mali je broj onih koji su neopredeljeni ili ne znaju odgovor** (između 4% i 8%) i 3) **najveće „dileme“ se javljaju kod tvrdnje da su svi političari lopovi, gde je gotovo ujednačen broj onih koji kažu da to jeste govor mržnje (36%) i onih koji se sa tim ne slažu (37%).**

Građani primećuju razliku između institucija kada je u pitanju diskriminacija. **Očekivano su u korpusu onih koji najviše diskriminišu političke stranke, vlada, skupština i pravosuđe kao političko-državne institucije, ali iznenađenje jesu mediji i sami građani koji po svojoj prirodi jesu akteri koji dolaze iz polja civilnog društva.**

S druge strane, razlike između navedenih institucija, kada je u pitanju njihova uloga u sprečavanju diskriminacije, je značajno manja. Opet su institucije - vlada, skupština, mediji, političke stranke, pravosuđe najodgovornije za sprečavanje diskriminacije, ali blizu njih se očekuje i odgovornost svih drugih poput zaštitnika građana, poverenika za ravnopravnost, građana, porodice...

Vlada, odnosno izvršna vlast se vidi i kao institucija koja najviše diskriminiše, ali i kao ona koja treba najviše da pomogne u ovoj oblasti. Više od petine građana je navelo ovu instituciju kao onu koja najviše diskriminiše, dok osim nje političke stranke i sami građani imaju dvocifren procenat onih koji smatraju da su ove institucije najveći kreatori diskriminacije.

Procenat onih koji su bili izloženi diskriminaciji manji je u odnosu na istraživanja iz 2010 i 2009. godine – 24% odnosno 22%, jer istraživanje 2012 pokazuje da je lično iskustvo sa diskriminacijom imalo 16% ispitanih. Kada govorimo o okolnostima u kojima se desila diskriminacija, na prvom mestu se i sada kao i 2010. godine nalazi diskriminacija prilikom zapošljavanja ili traženja posla.

Ako izuzmemo veliki broj onih koji se neće nikom obratiti ili im se to nije ni desilo, **najveći broj građana obratiće se policiji (13%), zaštitniku građana (4%) i organima pravoduđa (3%).**

Zašto se građani nisu obratili nikome, ako su bili diskriminisani ili, pak, zašto to ne bi uradili? Prvo, čak 61% ne zna kome bi se obratio. Drugo, skoro svaki peti nema poverenja (što je u korelaciji sa istraživanjem iz 2010. godine). I treće, kao drugi i treći razlog najviše se pominju – nepostojanje institucije u mestu u kome žive i komplikovanost procedura.

Više od polovine populacije u Srbiji misli da mediji posvećuju malo pažnje problemima diskriminacije, 53% ispitanih, što je identično nalazima iz 2010. godine. Da izveštavaju dovoljno – taman koliko treba misli 19%; da diskriminacije ima previše u medijima kaže 6%, a da mediji tome uopšte ne posvećuju pažnju slaže se 7% građana. Kada je reč o nekim temama koje su direktno vezane za ranjive grupe, građani su svesni da problemi sa diskriminacijom postoje, oni ih prepoznaju i voleli bi da se društvo njima

bavi i da ih rešava. Međutim, istovremeno, oni o tome ne pričaju u velikoj meri sa svojim prijateljima, pasivni su i reklo bi se da im je cilj da se ti problemi reše „bez njih“. Ovo ukazuje na određenu vrstu pasivizma kod većine populacije, koja se javlja i u nekim drugim istraživanjima i na drugačije teme.

Da odgovorne institucije malo ili uopšte ne informišu građane o problemima diskriminacije i aktivnostima države u vezi sa tim problemom, misli skoro dve trećine populacije (63%). Da zvanični organi imaju meru u izveštavanju veruje 16%, dok je svega 2% onih koji misle da oni u tome preteruju. Svaki peti je neopredeljen ili ne zna odgovor na ovo pitanje.

Koliko bi sami građani želeli da se bolje upoznaju sa problemima diskriminacije? Nalazi su ohrabrujući ukoliko ih uporedimo sa 2010. godinom, jer se procenat onih koji su zainteresovani da budu bolje informisani o diskriminaciji i aktivnostima države vezanim za taj problem povećao sa 27% na 33%.

Nakon što je u 2010. godini došlo do pada procenta građana koji znaju da postoji ustanova koja štiti ravnopravnost svih građana, ove godine beležimo pozitivne trendove. Naime, 31% građana kaže da zna da postoji takva ustanova, što je najveći procenat od kada postoje merenja – 2010: 21%, a 2009: 27%. Međutim, ove godine je izuzetno veliki broj onih koji nisu sigurni da takva ustanova postoji ili ne, čak 62%, što je daleko više u poređenju sa prethodnim godinama. Zbog toga je smanjen broj onih koji su nam rekli izričito da ne znaju da postoji ustanova koja štiti jednakost, 7% naspram 42% u 2010, odnosno 33% u 2009. godini.

Međutim, mali broj građana zna da navede koja je to ustanova - više od 80% nije znalo odgovor na to pitanje; 13% je navelo neku od ustanova, ali su dali pogrešan odgovor; dok je 5% onih koji su naveli tačan naziv. Slični su nalazi i za ime Poverenika za zaštitu ravnopšravnosti, jer 92% nije znalo odgovor na to pitanje; 7% je dalo pogrešan odgovor, dok je 1% navelo tačan odgovor.

Kada govorimo o odnosu između vrednosne matrice i stava prema diskriminaciji, ključna razlika koja se može uspostaviti definisana je između grupan *diskriminatorai* *diskriminatorai* na taj način dobijamo tipska obeležja ispitanika koji ne/diskriminišu. U grupi 1 su dominantni ispitanici srednjih godina (od 30 do 50) i pretežu žene nad muškarcima, koji imaju završenu dominantno višu školu ili fakutet, a minimalno srednju školu i iznad proseka rade u javnom sektoru. Nasuprot njih, grupa 2 je u polnoj ravnoteži, radi se dominantno o osobama koje imaju iznad 60 godina starosti, obrazovanje je iznad proseka osnovna ili srednja škola i u velikoj meri su radno neaktivni (penzioneri).

4. DISKRIMINACIJA U SRBIJI: ZABRANA DISKRIMINACIJE I OSETLJIVE GRUPE

Ustav Republike Srbije, usvojen je na referendumu 29. oktobra 2006. godine i on u više svojih odredaba utvrđuje načela jednakosti, ravnopravnosti, nediskriminacije, a u izvesnoj meri uvažava i princip afirmativne akcije.

Značajan trenutak u izgradnji delotvornog i efikasnog podsistema zaštite i sprečavanja diskriminacije u okviru pravnog sistema Republike Srbije, bilo je donošenje opšteg antidiskriminacionog zakona, odnosno Zakona o zabrani diskriminacije (2009). Pravni sistem Srbije, u delu koji se odnosi na zabranu diskriminacije je bio veoma neefikasan, između ostalog i zato što je tek opštim Zakonom o zabrani diskriminacije, po prvi put zakonom definisan pojam diskriminacije (posredne i neposredne) i afirmativne akcije, diskriminacija prema određenim kategorijama lica i u određenim slučajevima kao i teški oblici diskriminacije.

Ustanovljavanjem posebnog i nezavisnog organa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti kroz Zakon o zabrani diskriminaciji koji treba da obezbedi uspešno sprečavanje i zabranu i borbu protiv svih oblika, vrsta i slučajeva diskriminacije, Republika Srbija je načinila krupan korak u ispunjavanju međunarodnih standarda u oblasti zabrane diskriminacije. Nadležnosti Poverenika su brojne i veoma široko postavljene, što treba da omogući ovom novom nezavisnom telu uspešnu borbu i sprečavanje diskriminacije. Zakonom je predviđen i poseban građanski postupak za zaštitu od diskriminacije i utvrđene su prekršajne sankcije za diskriminatorsko ponašanje. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije međutim, jedino nezavisno telo koje će u Republici Srbiji imati značajnu ulogu u borbi protiv diskriminacije. U ovom trenutku, to je i drugo, takođe postojeće nezavisno telo, koje u uporednim sistemima ima značajnu ulogu u borbi protiv diskriminacije – ombudsman. U Republici Srbiji shodno zakonu, naziv ove institucije je Zaštitnik građana. U nastavku ćemo samo pomenuti neke od najvažnijih ranjivih grupa u Srbiji. Poimanje njihovih problema, olakšaće i razumevanje nalaza iz ovog istraživanja.

I DISKRIMINACIJA ROMA. Analiza položaja pripadnika Romske zajednice u pojedinim oblastima, a naročito u oblasti pristupa ličnim dokumentima, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i stanovanja, ukazuje na činjenicu da se i dalje radi o veoma diskriminisanoj kategoriji lica.

II DISKRIMINACIJA ŽENA. Analizom pravnog sistema Srbije može se doći do zaključka da Ustav, Zakon o ravnopravnosti polova, kao i većina zakona zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola. Ipak, i dalje postoji veći broj odredbi nekolicine sistemskih zakona, ali i samog ustavnog teksta, koje su ispod evropskih standarda, ili su nejasne ili kontradiktorne, zbog čega ne predstavljaju efikasnu zaštitu od diskriminacije žena u praksi.

III DISKRIMINACIJA OSOBA SA INVALIDITETOM. Narodna skupština Republike Srbije je aprila 2006. godine usvojila Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom. Radi se o prvom pravom antidiskriminacionom propisu u zemlji. Analiza pravnog položaja osoba sa invaliditetom u pojedinim oblastima ukazuje na to da je ova kategorija lica i dalje diskriminisana, kako na temelju odredbi drugih posebnih zakona, tako i usled nesprovođenja važećih zakonskih odredbi.

IV DISKRIMINACIJA NACIONALNIH I ETNIČKIH MANJINA. Republika Srbija je ratifikovala veliki broj međunarodnih ugovora koji se odnose na zaštitu ljudskih i manjinskih prava kojima se garantuju prava nacionalnih manjina. Ustav Republike Srbije, odredbom člana 14 propisuje da Srbija štiti prava nacionalnih manjina i jemči im posebnu zaštitu radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta. Prema članu 47 izražavanje nacionalne pripadnosti je slobodno i niko nije dužan da se o njoj izjašnjava a članom 48 podstiče se uvažavanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta građana merama u obrazovanju, kulturi i javnom informisanju.

V DISKRIMINACIJA INTERNO RASELJENIH LICA. Analiza pravnog položaja interno raseljenih lica u pojedinim oblastima, a naročito u oblasti pristupa ličnim dokumentima, obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite, pristupa imovini i pristupa pravdi, nedvosmisleno pokazuje da ovim licima nije omogućeno uživanje prava pod jednakim uslovima kao i drugim građanima zemlje, što interno raseljena lica čini jednom od nadiskriminisanih grupa državljana Srbije. Među ovim licima, kao posebno ugrožene kategorije izdvajaju se oni koji su romske nacionalnosti, kao i deca, žene, stari i osobe sa invaliditetom.

VI DISKRIMINACIJA U OBLASTI VERSKIH PRAVA. Zabrana diskriminacije zasnovane na veri odnosno veroispovesti jedan je od temeljnih principa u međunarodnim ugovorima potpisanim pod okriljem Ujedinjenih nacija, ali i regionalnim, pre svega Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima čije tumačenje vodi zaključku da od državnih vlasti ne samo da može da se traži da odustanu od preduzimanja koraka koji bi predstavljali mešanje u misli, savest i veroispovest građana, već i da, u izvesnim okolnostima, preduzmu pozitivne mere kako bi negovale i štitile ta prava.

VII DISKRIMINACIJA LICA NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE. Pitanje sprečavanja diskriminacije lica na osnovu njihove seksualne orijentacije je još uvek jedno od „tabu“ tema u srpskoj javnosti. Različiti oblici diskriminacije, nasilja i pretnji prema LGBT licima su i danas veoma česti, mada donošenje Zakona o zabrani diskriminacije značajan kvalitativni pomak u uspešnom sprečavanju diskriminacije prema ovoj grupi lica... Međutim, odredbe Ustava i nekolicine sistemskih zakona u izvesnoj meri su ispod evropskog standarda, pri čemu su često i nedovoljne i nedorečene. Slučajevi diskriminacije LGBT lica i danas su veoma česti, a odgovarajuće reakcije nadležnih državnih organa još uvek uglavnom izostaju.

VIII DISKRIMINACIJA LICA SA HIV I AIDS. Diskriminacija osoba koje žive sa HIV/AIDS u Srbiji je sveprisutna - generisana je postojanjem duboko ukorenjenih predrasuda nastalih usled raznih strahova, nedostatka osnovnog znanja i pogrešno usvojenih informacija o načinima prenosa i prirode bolesti. Pojavni oblici diskriminacije ovih lica su brojni i obuhvataju: uskraćivanje prava na primarno i sekundarno

5. DISKRIMINACIJA: UPOZNATOST, STAVOVI I PERCEPCIJA STANJA U SRBIJI

5.1. Indeks diskriminacije

Da bi smo videli da li su ispitanici zaista spremni da diskriminišu i koliki je stepen diskriminacije koji oni ispoljavaju postavili smo im set od 14 tvrdnji koje su oni mogli da negiraju, da budu neutralni prema njima ili da se sa njima slože. Tih 14 tvrdnji obuhvata sedam polja u kojima se u našem društvu najviše iskazuje diskriminacija. Tvrdnje koje smo postavili tiču se odnosa prema Romima, LGBT osobama, ksenofobiji, verskoj isključivosti, antisemitizmu, odnosu prema osobama sa invaliditetom i osobama obolelim od HIV/AIDS.

Na osnovu frekvencija dobijenih na osnovu ovih 14 tvrdnji, možemo reći da su u tri polja naši građani negativno orijentisani, odnosno da su u njima skloni diskriminisanju. Homofobični su u velikoj meri, verski netolerantni blago pretežu u odnosu na verski tolerantne, a ksenofobija je obeležje koje je izraženo. Nasuprot ova tri negativna polja, građani Srbije pokazuju određeni stepen negativnih stereotipa prema Romima i izvesnu dozu antisemitizma, ali u oba segmenta pretežu oni koji nemaju negativne stavove. U odnosu prema osobama sa invaliditetom i obolelim od HIV/AIDS građani iskazuju nizak potencijal za diskriminaciju.

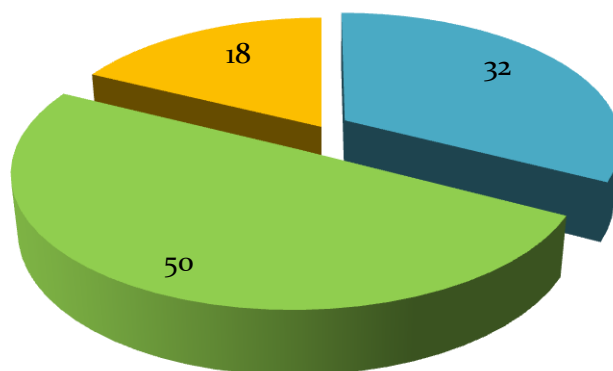
Tabela 5.1.1 Tvrdnje koje formiraju indeks diskriminacije (u %)

	Ne	Neodlučni	Da
Lako je podržavati Rome kad ti nisu u komšiluku	49	20	31
Nemam ništa protiv Roma, ali oni, ipak, vole da krađu	42	22	37
Homoseksualizam je bolest koju treba lečiti	32	20	48
Nemam ništa protiv homoseksualaca, ali neka oni to rade kod svoje kuće	17	13	71
Treba biti oprezan prema drugim narodima i kada se pokazuju kao prijatelji	32	20	48
Srbija treba da bude država samo srpskog naroda jer je on većinski narod	61	15	24
Normalan čovek priznaje samo tradicionalne vere (pravoslavlje, katolike, islam)	37	22	41
Male verske zajednice „krađu“ dušu ljudima	33	35	33
Ima neke istine u knjigama koje objašnjavaju postojanje jevrejske zavere	34	46	20
Jevreji nastoje da izvuku korist čak i iz sopstvenog stradanja	34	43	23
Decu sa smetnjama u razvoju ne bi trebalo mešati sa ostalom decom	61	19	20
U našem narodu nema mnogo osoba sa invaliditetom	61	29	10
Zdravstvene ustanove bi trebale da odbiju lečenje obolelih od HIV/AIDS	85	11	4

Polazeći od ovih sedam potencijalnih polja diskriminacije, formirali smo jedan zbirni sintetički pokazatelj koji ukazuje na to koliko su naši građani skloni diskriminaciji. Polovina naših građana nije sklona diskriminaciji, ali jednako nije ni sklona tome da je osudi. To je uvek ona „tiha većina” koja će se opredeliti prema onome ko bude, u njihovim očima, jači i ko prevlada. Na sreću, može se reći da je više onih kojih nisu skloni diskriminaciji u odnosu na one koji su njoj skloniji. Prvih je nešto ispod trećine u populaciji, dok je drugih nešto manje od petine.

Grafikon 5.1.1 Indeks diskriminacije (u %)

■ Ne diskriminišu ■ Neutralni ■ Diskriminišu

5.2. Upoznatost i stavovi prema diskriminaciji

Nakon što smo metodološki definisali indeks diskriminacije i prezentovali najznačajnije rezultate (taj indeks će u nastavku izveštaja biti korišćen kao jedna od varijabli za ispitivanje korelacija sa drugim pitanjima iz upitnika, tamo gde je to statistički opravdano), prelazimo na detaljnu interpretaciju istraživačkih nalaza.¹

Istraživanje smo započeli sa namerom da ispitamo koliko građani Srbije, zapravo, znaju šta je diskriminacija i šta oni pod tim pojmom podrazumevaju. Generalno uzev, građani su upoznati sa pojmom diskriminacije, ali prostora za napredak ima veoma mnogo, jer četvrtina populacije ne zna ili nema stav, kada je reč o ovom pitanju. Od onih koji su nam dali neke od odgovora, dominiraju tri načina „razumevanja“ pojma diskriminacije: ugrožavanje/uskraćivanje prava (23%), omalovažavanje, ponižavanje (18%) ineravnopravnost, nejednakost (12%). Svi ostali odgovori su ispod 10%.

U odnosu na istraživanje od pre dve godine, drugačiji je redosled asocijacija na pojam diskriminacija, iako se u prvih pet nalaze iste „definicije“. Ove godine se na prvom mestu nalazi ugrožavanje/uskraćivanje prava, a 2010. godine je to bilo odbacivanje/isključivanje iz zajednice. Istovremeno, poimanje diskriminacije kao neravnopravnosti/nejednakosti došlo je u sam vrh liste u ovom istraživanju, dok je pre dve godine bilo na petom mestu.

Da je diskriminacija ugrožavanje ili uskraćivanje prava više od proseka (27% napram 23%) misle građani Beograda i oni koji žive u urbanim sredinama (26%).

---

¹U izveštaju će se vršiti „ukrštanja“ (korelacije) na tri različita nivoa: sa socio-demografskim varijablama i indeksom diskriminacije (ukoliko postoje relevantna statistička odstupanja), kao i sa nalazima iz istraživanja agencije IPSOS realizovanih 2009 i 2010. godine. Imajući u vidu da metodološki okvir nije identičan tom istraživanju, mogućnosti za poređenje su limitirane i često će biti samo na nivou indikacija.

Tabela 5.2.1 Šta Vi podrazumevate pod pojmom diskriminacija? (u %)

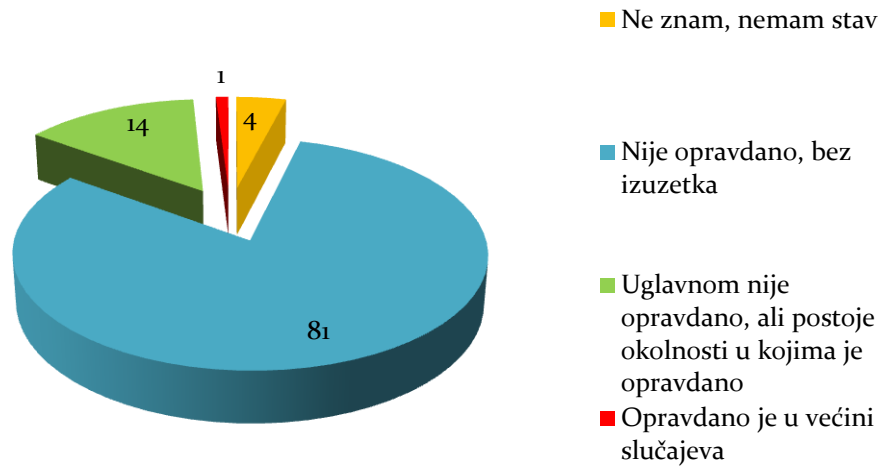
Ugrožavanje/uskraćivanje prava	23
Omalovažavanje, ponižavanje	17.8
Neravnopravnost, nejednakost	11.9
Odbacivanje, isključivanje iz zajednice	7.7
Različitost/ugrožavanje zbog razlika	4
Nasilje, zlostavljanje, maltretiranje	2.1
Versko nerazumevanje/ugrožavanje	1.2
Rasna diskriminacija, rasizam	1.3
Nacionalna pripadnost, netrpeljivost, ugrožavanje	1.1
Radna diskriminacija, na poslu...	0.9
Ograničavanje (zabrane) osoba ili grupe	0.8
Ignorisanje, zapostavljanje osobe ili grupe	0.7
Loše postupanje, svade, mržnja, vređanje	0.4
Nepoštovanje razlike u mišljenjima	0.4
Zloupotreba sile, ugroženost slabijih	0.3
Žene/diskriminacija žena/zlostavljanje	0.2
Ugrožavanje/uskraćivanje prava manjina	0.2
Ostalo	0.9
Ne znam, nemam stav	25
Ukupno	100

Građani jasno prepoznaju da bez izuzetka nije opravdano nekom nekome uskratiti pravo (pravo na rad, na školovanje...) samo na osnovu nekog ličnog svojstva (nacionalne pripadnosti, veroispovesti, pola...), tako misli njih 81%.

S druge strane, 14% veruje da uglavnom nije opravdano, ali da postoje okolnosti u kojima je to opravdano.

Nalazi su veoma jasni, pa ne zahtevaju dodatnu interpretaciju, osim u delu starosti i obrazovne strukture ispitanika koju ćemo naknadno pojasniti. Treba imati u vidu i da je na ovom pitanju moguća i naglašena socijalna poželjnost odgovora.

Grafikon 5.2.1. Da li je opravdano nekome uskratiti neko pravo (pravo na rad, na školovanje...) samo na osnovu nekog ličnog svojstva (nacionalne pripadnosti, veroispovesti, pola...)? (u %)

Što se tiče korelacije sa socio-demografskim karakteristikama, izdvajamo najvažnije nalaze. Grupa mladih od 19 do 29 godina iznad proseka (21% naspram 14%) kaže da uskraćivanje prava na osnovu ličnog svojstva uglavnom nije opravdano, ali da postoje okolnosti u kojima to opravdavaju. Učenici i studenti se, takođe, iznadprosečno slažu sa ovom tezom. Sve ovo ukazuje da mlađa populacija, relativizuje ovu pojavu, odnosno ne vide ništa sporno da neke okolnosti dovedu do toga da se uskrate neka od osnovnih ljudskih prava.

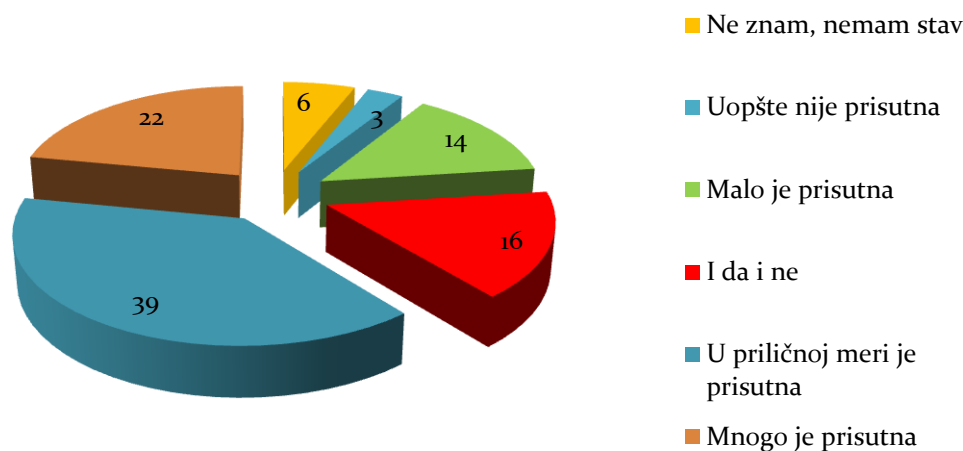

5.3. Percepcija stanja u Srbiji

U ovom poglavlju, prikazaćemo kako građani vide trenutno stanje u Srbiji, kada je reč o diskriminaciji. Ako je suditi na osnovu odgovora naših ispitanika, društvo u kome živimo je u manjoj ili većoj meri diskriminišuće. Više od 60% ispitanih smatra da je diskriminacija mnogo ili u priličnoj meri prisutna u Srbiji. Tek 3% misli da diskriminacija uopšte nije prisutna; 14% misli da je malo prisutna, dok 16% nije do kraja sigurno u svoj stav („i da i ne“). Pripadnici romske, mađarske i bošnjačke manjine iznadprosečno kažu da je diskriminacija mnogo prisutna u Srbiji: od 31% do 38%, što su odstupanja veća od proseka za 10% ili više. Treba, međutim, imati ogradu u tumačenju ovih nalaza, jer nacionalnih manjina nema dovoljno u uzorku da bi se ovi nalazi tumačili sa potpunom preciznošću. Svakako da će se stavovi bošnjačke manjine bolje sagledati u delu izveštaja koji se bavi stanjem u šest opština i gradova u raškom i zlatiborskom okrugu.

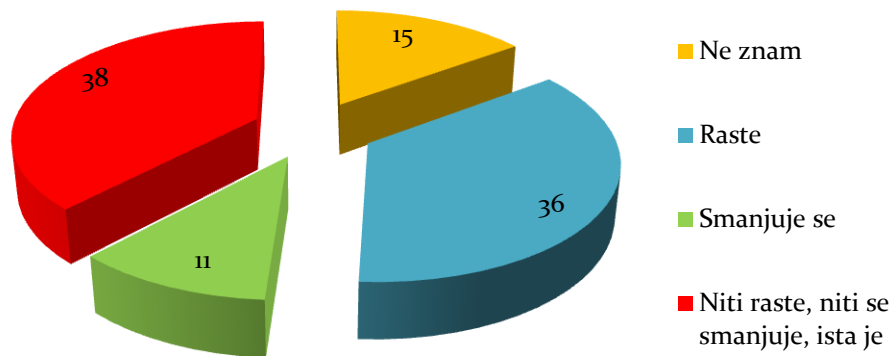
Gledano po regionima, građani Beograda iznadprosečno pripadaju grupi onih koji misle da je diskriminacija prilično ili mnogo prisutna u Srbiji. U poređenju sa 2010. godinom, gotovo da je identičan broj onih koji nam kažu da je diskriminacija prilično ili mnogo prisutna u Srbiji – 2012: 62%, 2010: 63%. Podsetimo i da je 2009. godine taj procenat iznosio 59%.

Grafikon 5.3.1 U kojoj meri diskriminacija postoji u našoj zemlji? (u %)

Više od dve trećine građana (36%) ocenjuje da diskriminacija raste u odnosu na period od pre tri godine. Svaki deveti ispitanik misli da se smanjuje; 15% ne zna ili nema stav, dok je 38% građana mišljenja da diskriminacija niti raste, niti se smanjuje. Gde beležimo najveća odstupanja? Sledeće grupe iznad proseka veruju da diskriminacija raste: 1) najmlađa populacija (između 15 i 18 godina); 2) nacionalne manjine, posebno, romska i 3) oni sa najnižim primanjima (ispod 10,000 dinara mesečno). Regionalno posmatrano, među građanima Vojvodine najviše je onih koji smatraju da diskriminacija raste, dok je neodlučnih ispod proseka u Beogradu, a iznad proseka u Centralnoj Srbiji.

Grafikon 5.3.2 Da li u Srbiji diskriminacija raste ili se smanjuje u odnosu na period od pre tri godine? (u %)

Koje su to grupe koje su najviše diskriminisane u Srbiji? Građanima smo ostavili mogućnost da navedu tri grupe (*mogućnost više odgovora*), tako da smo nalaze (Tabela 5.3.1) prikazali kumulativno, da bismo sagledali obim pojave. Ubedljivo se na prvom mestu nalaze Romi, koje je spontano navelo 38% ispitanih. To je, međutim, manje u odnosu na istraživanja iz 2010 i 2009. godine (45% i 50%). Potom slede siromašne osobe (28%), osobe sa invaliditetom (22%), starije osobe (18%), žene (17%) i pripadnici seksualnih manjina (14%). Ostale grupe su ispod 10%. Redosled u odnosu 2010. godinu je gotovo nepromenjen, osim što su se žene našle ispred pripadnika seksualnih manjina, iako se radi o zanemarljivim procentima. Kako tumačiti ovakve nalaze? Romi se nalaze na prvom mestu i to je trend koji se dugo beleži, nažalost romska populacija je u mnogim aspektima jedna od najranjivijih; siromašne osobe su na drugom mestu, jer se efekti teške finansijske krize reperkutuju na sve aspekte života; a osobe sa invaliditetom su za najveći broj građana „najvidljivije ugrožene grupe“, često i grupe koje se sažaljevaju u društvu.

Indikativno je da se nacionalne manjine generalno, ali i pojedine među njima, nalaze pri dnu ove liste. Izvesno je da građani Srbije ne misle da su manjine diskriminisane, što verovatno odražava stav većinskog stanovništva u Srbiji. Istovremeno, uočili smo da manjine percipiraju da je diskriminacija itekako prisutna u Srbiji. Građani Beograda iznad proseka navode Rome kao najviše diskriminisanu grupu, dok je među Vojođanima iznadprosečno prisutno mišljenje da su siromašne osobe i žene najviše diskriminisane. Interesantno je i da oni koji imaju povoljniju finansijsku situaciju (da imaju dovoljno novca za normalan život ili čak da mogu da sebi priušte što god požele) iznad proseka potenciraju Rome kao najviše ugroženu grupu.

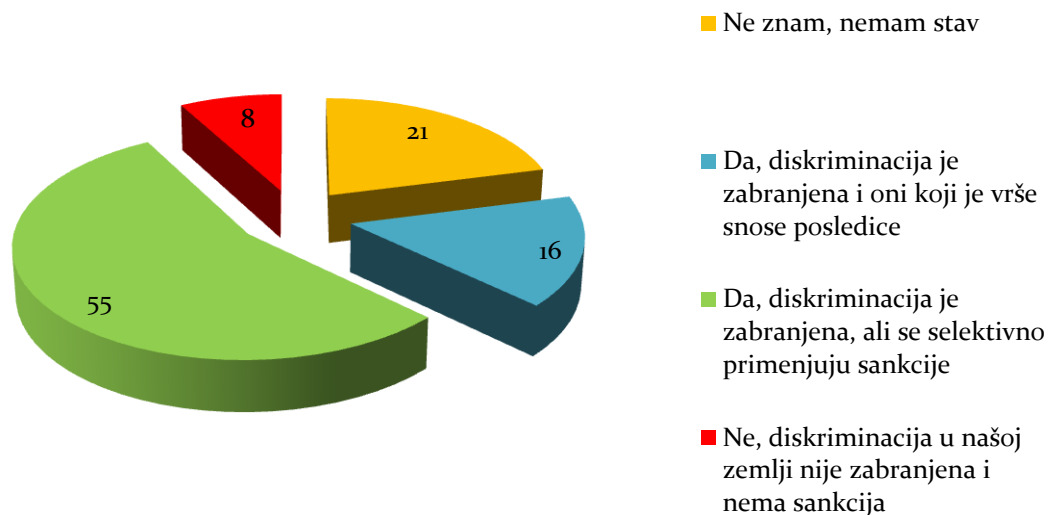
Tabela 5.3.1. Koje grupe su najviše diskriminirane u Srbiji? (u %)

Diskriminirane grupe	Ukupno/ <i>*mogućnost tri odgovora</i>
Romi	37.8
Siromašne osobe	27.8
Osobe sa invaliditetom	22.3
Starije osobe	17.6
Žene	17.3
Pripadnici seksualnih manjina	14.2
Izbeglice, raseljena lica	5.1
Srbi	4.9
Radnici	4.8
Nacionalne manjine	4
Bolesne osobe	3.9
Deca	3.9
Nezaposleni	3.4
Osobe sa posebnim potrebama	3.2
Mladi	2.9
Osobe sa sela	2.9
HIV/AIDS osobe	2.5
Verske manjine	2
Muslimani/Bošnjaci	2
Albanci	1.6
Hrvati	0.9
Neobrazovani	0.7
Osobe drugačijih političkih uverenja	0.6
Mađari	0.5
Ostalo	7.1

Dva su ključna nalaza kada govorimo o regulisanju diskriminacije u Srbiji i poštovanju zakona: veliki broj onih koji ne znaju da je diskriminacija u našoj zemlji zabranjena (čak petina) i 55% onih koji su svesni da zakonska regulativa postoji, ali sumnjaju u adekvatnu primenu, odnosno veruju da se zakoni primenjuju selektivno (što je blago povećanje u odnosu na period od pre dve godine, sa 52% na 55%). Istovremeno, 16% je onih koji su izričiti da je diskriminacija zabranjena i da su posledice sasvim jasne i 8% je onih koji misle da diskriminacija sa sobom ne snosi nikakve posledice. Ohrabrujuće je što se procenat onih koji misle da diskriminacija uopšte nije zabranjena prepolovio, sa 17% u 2010, na 8% u 2012. godini. Takođe, povećao se i broj onih koji veruju da postoje jasne konsekvence za one koji vrše diskriminaciju, sa 6% pre dve godine, na 16% u ovoj godini.

Da postoji selektivnost u primeni zakona, najviše „veruju“ Beograđani, 66% što je za 10% više u odnosu na prosek.

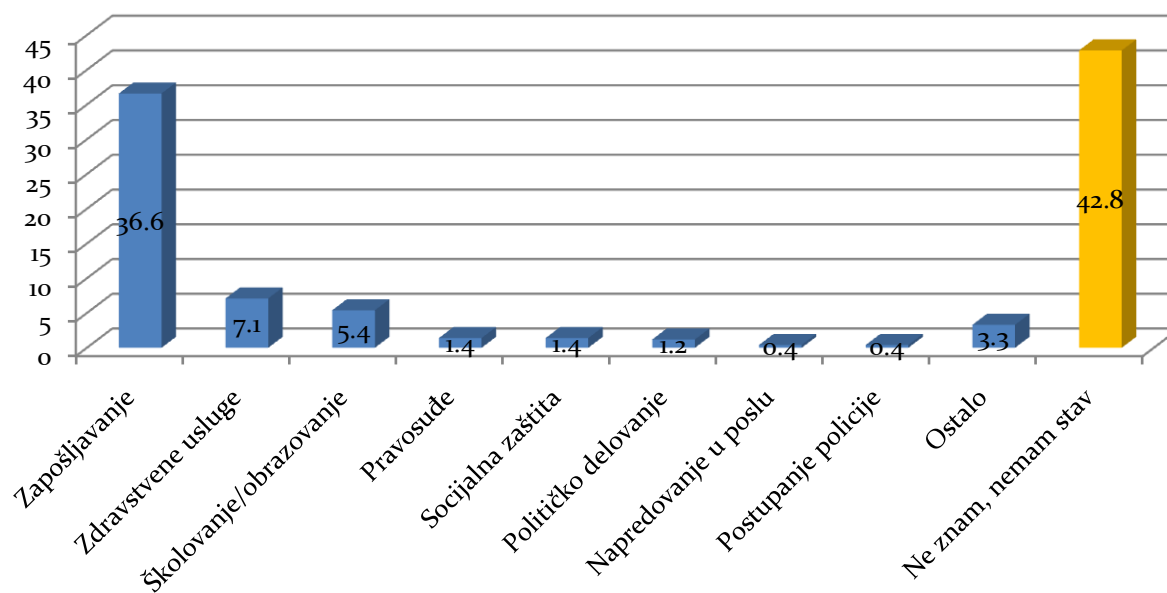
Grafikon 5.3.3 Da li je u našoj zemlji diskriminacija zabranjena zakonom i koliko se to poštuje? (u %)

Produbljeni efekti krize su još vidljiviji kada smo građane pitali da nam kažu u kojoj oblasti života je diskriminacija najprisutnija (spontani odgovori). Ako izuzmemo veliki broj onih koji nisu bili u mogućnosti da bilo šta navedu (43%), čak 37% građana je navelo da je diskriminacija najveća u zapošljavanju. Ovde se, zapravo, radi o različitom spektru odgovora koji upućuju na probleme u traženju posla (razni oblici diskriminacije pri konkursima) ili na diskriminaciju koja se javlja na radnom mestu.

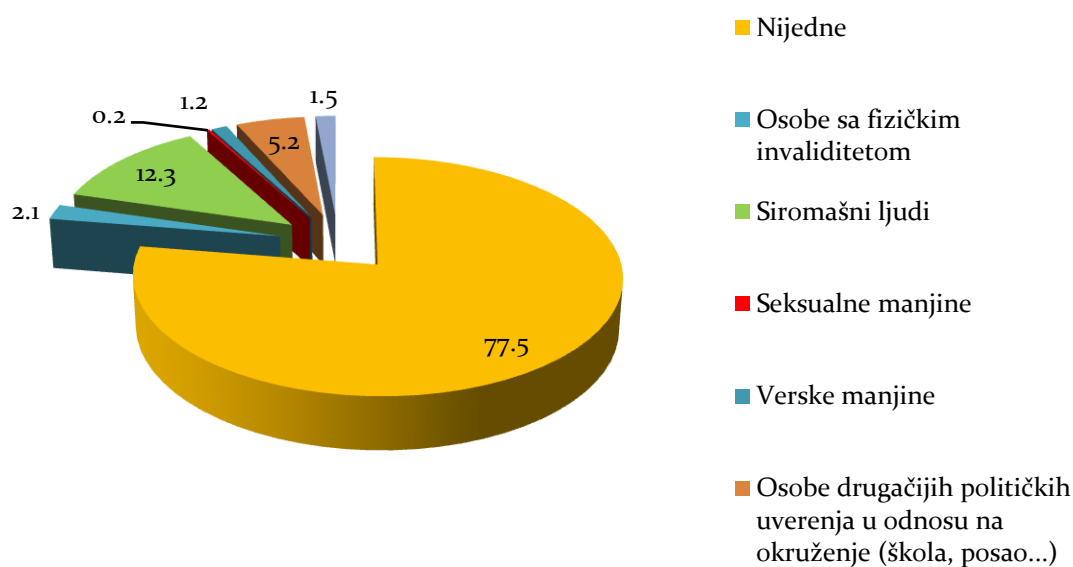
Od oblasti se još jedino, izdvajaju zdravstvene usluge i školovanje odnosno obrazovanje. Radi se o identičnom redosledu kao i 2010. godine s tim što je tada problem zapošljavanja bio još izraženiji. Beograđani i u uopšte urbana naselja, više od ostalih navode da je diskriminacija prisutna upravo u zapošljavanju.

Grafikon 5.3.4 U kojoj oblasti života je diskriminacija najprisutnija? (u %)

Na pitanje da li sebe smatraju pripadnikom neke od diskriminisanih grupa, nisu dobijeni naglašeno indikativni odgovori, jer se većina izjasnila (76%) da ne pripada nijednoj od onih grupa koje smo im ponudili na listi. Više od ostalih (12%) se javljaju jedino siromašne osobe.

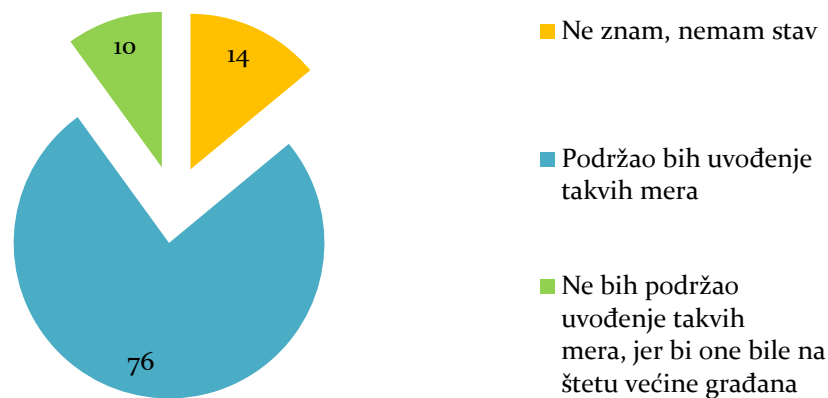
Grafikon 5.3.5 Da li se smatrate pripadnikom neke od sledećih grupa? (u %)

Do kraja ovog poglavlja, ispitaćemo i odnos građana prema merama koje bi unapredile položaj diskriminiranih grupa (u različitim segmentima), ali uz izdvajanja iz budžeta. Govorićemo, zapravo, o različitim modalitetima pozitivne diskriminacije. Želeli smo da vidimo odnos građana prema ovim merama, ukoliko one zahtevaju troškove svih građana, odnosno u ovom slučaju državnog budžeta.

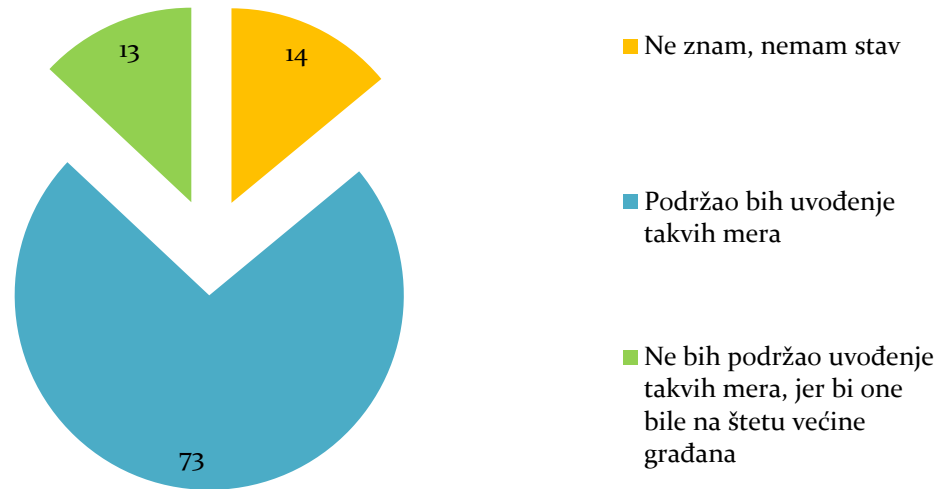
Počeli smo pitanjem o zapošljavanju pripadnika diskriminiranih grupa, ukoliko takve mere koštaju budžet. Nalazi su ohrabrujući, jer se 76% izjasnilo da bi takve mere podržalo. Tek svaki deseti stanovnik Srbije kaže da ne bi podržao takve mere, jer bi one bile na štetu većine građana. Na kraju, 14% građana je neodlučno, ne znaju ili nemaju stav. Zanimljivo je da su građani Beograda iznad proseka u grupi onih koje ovakve mere ne bi podržali (17% naspram 10% koliko je prosek), kao i da su ispod proseka među onima ih podržavaju (74% naspram 76%).

Grafikon 5.3.6 Kakav je Vaš stav prema uvođenju mera koje bi obezbedile da poslodavci u odgovarajućem procentu zaposle pripadnike diskriminiranih grupa (osobe sa invaliditetom, žene, Romi), iako to košta budžet? (u %)

Potom smo postavili identično pitanje, otvarajući temu upisa manjinskih grupa na univerzitet. Gotovo da nema razlika, osim neznatnog povećanja broja onih koji se protive tome, njih 13% u ovom slučaju; 73% bi takve mere podržalo, dok je 14% onih koji ne znaju ili nemaju stav. Na ovom pitanju su Beograđani još „radikalniji“: 22% među njima kaže da ovakve mere ne bi podržali, što je za skoro 10% više od proseka za celu Srbiju.

Grafikon 5.3.7 Kakav je Vaš stav prema uvođenju mera koje bi obezbedile poseban tretman manjinskih grupa (osobe sa invaliditetom, siromašni ljudi, Romi itd.) kod upisa na univerzitet, iako to košta budžet? (u %)

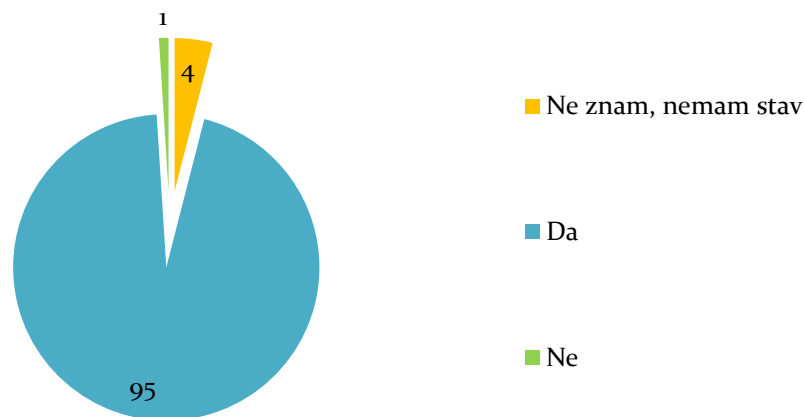
Građanima smo zatim postavili tri tvrdnje u kojima smo ih pitali za pojedine mere koje mogu unaprediti položaj nacionalnih manjina, ali te mere istovremeno traže i određena budžetska sredstva. Najveće razumevanje, građani imaju kada je reč o školovanju na maternjem jeziku, jer se sa tvrdnjom da bi nacionalne manjine trebalo da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet, slaže 45% (18% je neodlučno, a 37% se tome protivi). Kod druge dve tvrdnje, veći je stepen neslaganja nego slaganja: da bi pripadniku nacionalne manjine trebalo uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet, slaže se 35% ispitanih, dok je za finansiranje medija nacionalnih manjina taj procenat neznatno viši – 36%. Da bismo bolje razumeli ove nalaze, uključićemo u analizu i regionalnu komponentu. Tu, zapravo, vidimo da na razumevanje ovih potreba nacionalnih manjina, dominantno utiču građani Vojvodine, odnosno indirektno i sami pripadnici nacionalnih manjina, imajući u vidu njihov broj u ovoj pokrajini. Naime, kod sve tri tvrdnje, među građanima Vojvodine je iznadprosečno slaganje (varijabla „potpuno se slažem“) sa navedenim tvrdnjama: kod školovanja je odnos 40% naspram 23%, kod finansiranja medija 35% naspram 18% i kod obraćanja državnim institucijama 37% naspram 19%. Istovremeno, Beograđani se nalaze na suprotnom polu, jer se iznad proseka uopšte ne slažu ni sa jednom od navedenih tvrdnji (na sve tri tvrdnje su procenti veći od trećine), a posebno se protive ideji da se pripadnici nacionalnih manjina obraćaju državnim institucijama na maternjem jeziku – među Beograđanima je čak 75% onih koji se ne slažu ili uopšte ne slažu sa tim!

Tabela 5.3.2 Odnos građana prema merama unapređenja položaja nacionalnih manjina (u %)

	Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan	Slažem se	Potpuno se slažem	Uk.
Nacionalne manjine bi trebalo da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet	23	14	18	22	23	100
Država je dužna da finansira medije nacionalnih manjina, iako to košta budžet	26	16	22	18	18	100
Pripadniku nacionalne manjine bi trebalo uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet	29	17	19	16	19	100

Na kraju poglavlja o percepciji stanja diskriminacije u Srbiji, pitali smo građane da li bi za osobe sa invaliditetom trebalo da se obezbedi nesmetan pristup u sve državne zgrade, iako to košta budžet. Odgovori su nedvosmisleni i ne traže preteranu interpretaciju: 95% se slaže da bi to trebalo učiniti. Međutim, kao što smo već istakli, ova grupa je jedna od najvidljivijih i često su građani skloni da je posmatraju kroz socijalno poželjan odnos.

Tabela 5.3.8 Da li bi za osobe sa invaliditetom trebalo da se obezbedi nesmetan pristup u sve državne zgrade, iako to košta budžet? (u %)

5.4. Predrasude i tolerancija

U ovom istraživanju hteli smo da vidimo u kojoj meri su naši ispitanici skloni da prave distancu prema različitim socijalnim grupama. Osnovana je pretpostavka da je socijalna distanca preduslov za pojavu diskriminacije, pa je pojava distance i „ogledalo” pojave diskriminacije.

U tom cilju koristimo jednu od verzija Bogardusove skale koja je najoperativnija kada je u pitanju utvrđivanje ovakvih stavova. Skala koju koristimo ima osam „stepenika“ i polazi od najširih socijalnih kontakata - da osoba pripadnik neke socijalne grupe bude: 1) državljanin naše zemlje, 2) da bude komšija; preko srednjih oblika socijalne interakcije - da bude: 3) saradnik na poslu, ima rukovodeći položaj u 4) preduzeći ili u 5) državi, pa ide sve do najbližih socijalnih kontakata - da se sa pripadnicima grupe 6) družite i posećujete, da budu 7) vaspitači vašoj deci ili da sa njima 8) Vi ili vaša deca stupite u brak. Ukupno smo testirali odnos prema 17 različitih grupa kojima pokrивamo najveći broj onih koje su potencijalno diskriminisane. Shodno opštim karakteristikama ovih grupa možemo napraviti podelu na grupe čiji je osnov razlikovanja etnička pripadnost i na grupe koje imaju osnov u drugim socijalnim različitostima.

Za analizu dobijenih rezultata u ovom delu neophodno je imati u vidu nacionalnu, odnosno etničku strukturu ispitanika. Srba je najviše i oni čine 85% ovog uzorka, 3% čine Mađari, dok je Bošnjaka 2%, a Roma 1%; svih ostalih etničkih skupina ima znatno manje i čine zbirno preostalih 9% zajedno sa onima koji nisu hteli da se izjane po pitanju svoje nacionalne pripadnosti. Distanca prema Srbima je očekivano najmanja, a nešto veći procenat kod poslednjeg stepena sastoji se u činjenici da Bošnjaci dvotrećinski i Romi trećinski nisu spremni na brak sa pripadnicima srpskog naroda. Sa druge strane najveći stepen etničke distance postoji prema Albancima i on je najviši od svih drugih etničkih grupa u svih osam ispitivanih odnosa. Gledano prema obimu potom sledi distanca prema Hrvatima, Romima, Bošnjacima i najmanja je prema Mađarima. Interesantno je da u poslednjem stepenu, posle Albanaca nadpolovično stanovništvo Srbije ne bi stupilo u brak sa Romima putem svog ili braka svoje dece. To pokazuje i izvesnu mimikriju stanovništva prema Romima, jer je očigledno distanca prema njima velika, ali nisu bili akter u skorim ratnim dešavanjima pa se na njih gleda blagonaklono u odnosu na neke druge etničke skupine. Stoga su Romi dosta prihvatljiviji u nekim drugim stepenima skale kao što je obavljanje državničkog posla ili zajednički život u državi.

Tabela 5.4.1 Etnička distanca (u %)

	Državljanin	Komšija	Kolega	Šef	Državnik	Prijatelj	Vaspitač	U porodici
Romi	5.9	12.5	11	18.7	28.2	18.2	25.9	53.3
Bošnjaci	9.7	11.5	10.5	16.1	32	14	21.8	40.9
Mađari	6.4	7.1	7.4	12.8	29.5	9.8	15.9	30.2
Hrvati	16	17	16.2	22.6	39.5	19.1	26.4	41.2
Albanci	22.9	26.1	27	34.1	48.7	32.7	41.8	57.4
Srbi	2	2.5	2.5	2.9	3.3	2.7	2.4	5

Kada su u pitanju druge socijalne grupe, koristili smo istu metodologiju da bi uvideli koliki je stepen socijalne distance prema njima. Za neke od kategorija nije bilo moguće postavljati neke od navedenih stepena distance pa se ti skorovi u narednoj tabeli pojavljuju bez procenta (osoba sa mentalnim invaliditetom da ima rukovodeći položaj u firmi ili državi, stepen distance u stupanju u brak sa ženom, azilant ili stranac na rukovodećoj poziciji u državi i tome slično).

Opšti pregled dobijenih nalaza ukazuje da postoji najveća socijalna distanca prema LGBT osobama u svih osam ispitivanih stepenika socijalne distance. Potom je prema obimu iskazana visoka distanca prema HIV pozitivnim osobama i ova kategorija zauzima u sedam od osam stepeni poziciju posle osoba sa drugačijom seksualnom orijentacijom. Slede četiri socijalne grupe gde su u pojedinim stepenima, skale na različitim mestima, ali prema svima njima postoji značajan stepen distance. To su kategorije u koje pripadaju osobe sa mentalnim invaliditetom, pripadnici verskih manjina, potom azilanti i stranci. Prema ostalim grupama postoji manja socijalna distanca bilo da je reč o osobama sa fizičkim invaliditetom, starijim osobama, siromašnim, ženama i izbeglicama. Mogućnost da ispitanici daju socijalno poželjne odgovore najbolje se izbegava korišćenjem poslednjeg stepena skale, najvećeg stepena socijalne interakcije putem braka ispitanika ili njegove dece. Na tom nivou dobijamo podatak da je za četiri petine ispitanika neprihvatljiva ova interakcija sa LGBT i HIV pozitivnim osobama, skoro za tri četvrtine njih sa osobama sa mentalnim invaliditetom, dok je blizu polovine ispitanika reklo da ne bi pristalo na ovu interakciju sa pripadnicima verskih manjina ili sa azilantima.

Kod etničke distance očekivano je bilo da se razlike pojavljuju shodno nacionalnoj pripadnosti ispitanika. Kod ovih socijalnih grupa testirali smo sva klasična socio-demografska obeležja (pol, starost, obrazovanje, radni status) i nismo pronašli značajnije korelacije, odnosno odstupanja. Jedino je kod odnosa prema crkvi, odnosno veri, zabeleženo da su oni koji sebe doživljavaju kao vernike koji redovno idu u crkvu ili su aktivni u crkvenim organizacijama pokazali veći stepen distance prema LGBT osobama i prema pripadnicima manjinskih verskih zajednica.

Tabela 5.4.2 Socijalna distanca (u %)

	Državljanin	Komšija	Kolega	Šef	Državnik	Prijatelj	Vaspitač	U porodici
Osobe sa fizičkim invaliditetom	2.7	2.7	3.9	7.8	13.2	5.3	10.9	36.3
Osobe sa mentalnim invaliditetom	4.1	8.6	23.8	48.7	59.2	23.6	60.3	72.8
Starije osobe	2.6	2.6	4	6.8	10	3.6	6	27.4
Žene	2.3	2.5	2.4	5.3	6	2.5	3	10.7
Siromašni ljudi	2.3	2.5	2.8	4.8	6.1	3.5	3.7	10.4
LGBT osobe	23.8	30.2	32.5	40.6	48.4	46.2	58.8	79.5
Verske manjine	11	16.4	15.8	22.4	33	24.3	31.2	47.6
Izbeglice	4	4.6	4	8.9	15.6	6	7.4	15.2
Azilanti	19.4	19.3	19.9	28.8	48	24.4	35.2	45.2
Stranci	7.9	7.8	8.1	15.1	37.5	10.5	20.4	22.8
Oboleli od HIV	12.4	21.3	26.2	30.8	36	38.2	55.4	79.5

Ukoliko pogledamo promene u distancama u nekoliko poslednjih godina, primećujemo da se one ne menjaju značajno. To je samo teza koja ide u prilog činjenici da su distance deo predrasuda i stavova koji se formiraju u periodu socijalizacije mladih i da se one posle toga ne menjaju u većem obimu. Pojedine situacije i okolnosti mogu da povećaju ili smanje distancu prema različitim grupama, ali trendovi su relativno gledano postojani i oni su promenljiva kategorija u dugom vremenskom periodu.

Tabela 5.4.3 Promene u etničkim i socijalnim distancama (u %)

	KOMŠIJA			U PORODICI		
	2009	2010	2012	2009	2010	2012
Romi	11	12	12	46	52	53
Bošnjaci	10	16	17	40	48	41
Mađari	5	7	7	24	28	30
Hrvati	10	17	17	31	39	41
Albanci	26	31	26	55	64	57
Osobe sa fizičkim invaliditetom	3	2	3	29	30	36
LGBT osobe	21	40	30	69	82	80
Izbeglice	4	3	5	11	7	15
Oboleli od HIV	28	35	21	78	82	80

Koristeći Bogardusovu skalu dobili smo okvire etničkih/socijalnih distanci prema 17 različitih socijalnih grupa. Nezavisno od toga želeli smo da saznamo od ispitanika da li oni primećuju da se prema nekoj od ovih navedenih grupa postupa diskriminatorски od strane većine. Najpre smo ih pitali da li prema svakoj od navedenih grupa ima diskriminacije, a onda smo diferencirajućim pitanjem želeli da utvrdimo prema kojoj grupi. Građani imaju najviše diskriminatornog ponašanja. Od skale odgovora gde 1 znači da ima mnogo diskriminacije prema nekoj grupi, a 5 da je nema nimalo, formirali smo jedinstven indeks diskriminisanja socijalnih grupa.

Imajući u vidu način na koji je postavljeno pitanje treba reći, da što je indeks niži to građani imaju percepciju da je navedena grupa izloženija diskriminaciji. Najpre upada u oči da većina građana ne nalazi da su etničke grupe, osim Roma izložene diskriminaciji u našoj zajednici. Od svih etničkih skupina, ispitanici od kojih su većina Srbi, nalaze da su Srbi najviše izloženi diskriminaciji u svojoj matičnoj državi. Percepcija da postoji diskriminacija Roma je ispod indeksa 3 što ukazuje da većina stanovništva nalazi određene elemente diskriminacije prema ovoj etničkoj skupini. Najveći stepen diskriminacije trpe osobe sa mentalnim invaliditetom, potom siromašni, osobe sa fizičkim invaliditetom, osobe obolele od HIV-a i starije osobe.

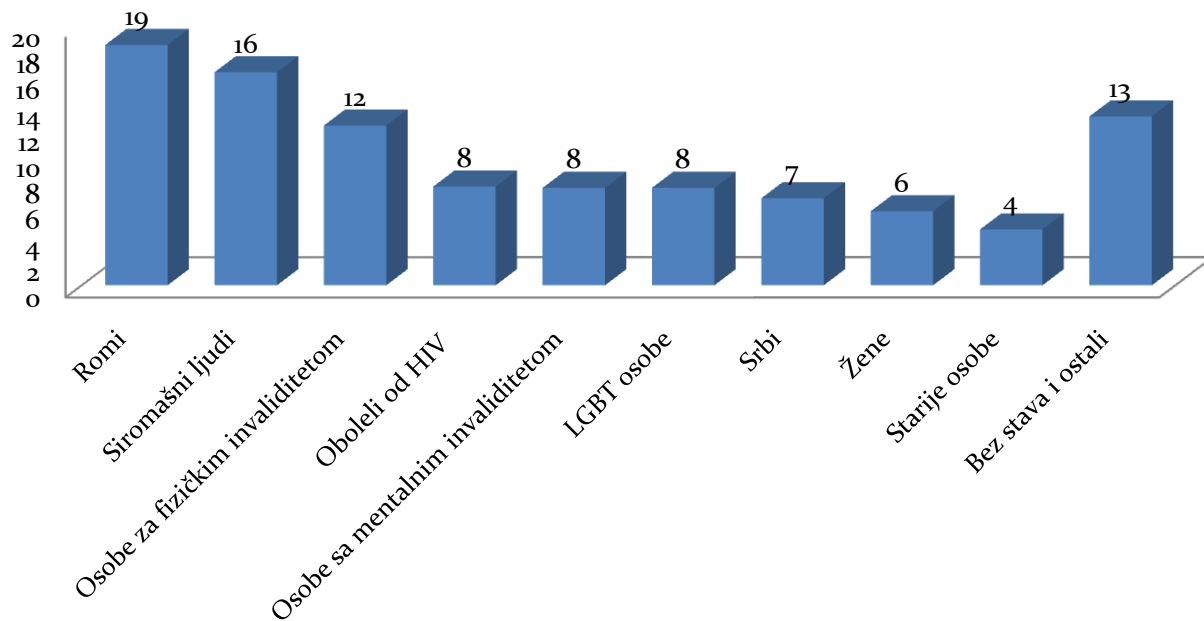
Tabela 5.4.4 Indeks percepcije diskriminacije 17 socijalnih grupa (u %)

Osobe sa mentalnim invaliditetom	2.38
Siromašni ljudi	2.40
Osobe sa fizičkim invaliditetom	2.51
Osobe obolele od HIV-a	2.67
Starije osobe	2.81
Romi	2.84
LGBT populacija	3.09
Žene	3.13
Izbeglice	3.59
Verske manjine	3.65
Migranti/Azilanti	3.66
Srbi	3.69
Albanci	3.76
Bošnjaci	3.94
Hrvati	4.14
Mađari	4.27
Stranci	4.28

Navedeni podaci u tabeli jesu odnos koji građani primećuju prema ovim grupama po pitanju diskriminacije. Sada želimo da vidimo u kojoj meri postoji diskriminacija prema ovim grupama kada se stave u međusobni odnos kroz diferencirajuće pitanje.

Vidljive su promene u odnosu na prikazane indekse. Najpre, građani smatraju da su Romi najviše diskriminisana grupa, a zatim slede siromašni ljudi i osobe sa fizičkim invaliditetom. To se značajno razlikuje od poretka koji je dobijen formiranjem indeksa. Shodno ovome lako se mogu utvrditi prioriteti kada su u pitanju grupe kojima treba pomoć u borbi protiv diskriminacije. Takođe, treba imati u vidu i da u ovim odgovorima postoji i deo „samoprojekcije ispitanika”. Naime, njihova identifikacija uzrokuje da smatraju da je njihov identitet ugrožen. Tako se diskriminisanim smatraju oni ispitanici koji su za sebe rekli da su siromašni, ali i oni na osnovu čijih demografskih pokazatelja vidimo da su stari ili da su pripadnici srpske nacionalnosti.

Grafikon 5.4.1 Koga najviše diskriminišemo (u %)

5.5. Govor mržnje

„Govor mržnje“ se najopštije može definisati kao izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi ili njenim pripadnicima. U poslednje vreme, govor mržnje obuhvata i govor koji je usmeren u cilju proizvođenja mržnje i netrpeljivosti prema polu i seksualnoj orijentaciji, a sve češće ovaj pojam obuhvata i netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom poretku.

O govoru mržnje se u ovdašnjoj javnosti dosta razgovara, ali je malo istraživačkih nalaza o tome. Mi smo u ovom istraživanju postavili učesnicima pet tvrdnji, sa namerom da dobijemo neke indikacije o ovoj temi, budući da govor mržnje direktno nije bio tema istraživanja koje je pred Vama.

Građanima smo postavili pet tvrdnji i pitali ih da nam kažu da li one za njih, predstavljaju govor mržnje. Tvrdnje su birane ili po kriterijumu česte medijske zastupljenosti i uvreženih predrasuda („Cigani smrde“ ili „Političari su lopovi“) ili ih definišu različiti događaji odnosno konkretni povodi: nacionalistički poklici „Srbe na vrbe“, navijački „folklor“ oličen u tvrdnji „Nož, žica, Srebrenica“ odnosno izjave crkvenih poslenika povodom Parade ponosa da su „homoseksualci jalovo drvo koje treba poseći i u oganj baciti“.

Tri su ključna zaključka: 1) generalno, građani prepoznaju šta je govor mržnje uz sva odstupanja koja postoje; 2) mali je broj onih koji su neopredeljeni ili ne znaju odgovor (između 4% i 8%) i 3) najveće „dileme“ se javljaju kod tvrdnje da su svi političari lopovi, gde je gotovo ujednačen broj onih koji kažu da to jeste govor mržnje (36%) i onih koji se sa tim ne slažu (37%). Nešto je niži procenat „razumevanja“ na tvrdnji da „Cigani smrde“, gde beležimo relativno visok procenat onih misle da to ne predstavlja govor mržnje.

Da „Cigani smrde“ predstavlja govor mržnje više od proseka misle građani Vojvodine, dok su Beograđani iznad proseka u grupi onih koji misle da to nije govor mržnje. S druge strane, građani iz Centralne Srbije više od ostalih tvrdnju da su „političari lopovi“ doživljavaju kao govor mržnje.

Tabela 5.5.1 Razumevanje govora mržnje (u %)

	Ne znam	Da	I da i ne	Ne	Uk.
„Cigani smrde“	5	68	13	14	100
„Nož, žica, Srebrenica“	6	87	4	3	100
„Srbe na vrbe“	4	91	3	2	100
„Homoseksualci su jalovo drvo koje treba poseći i u oganj baciti“	8	74	10	8	100
„Političari su lopovi“	8	36	19	37	100

5.6. Odgovornost i uloga institucija

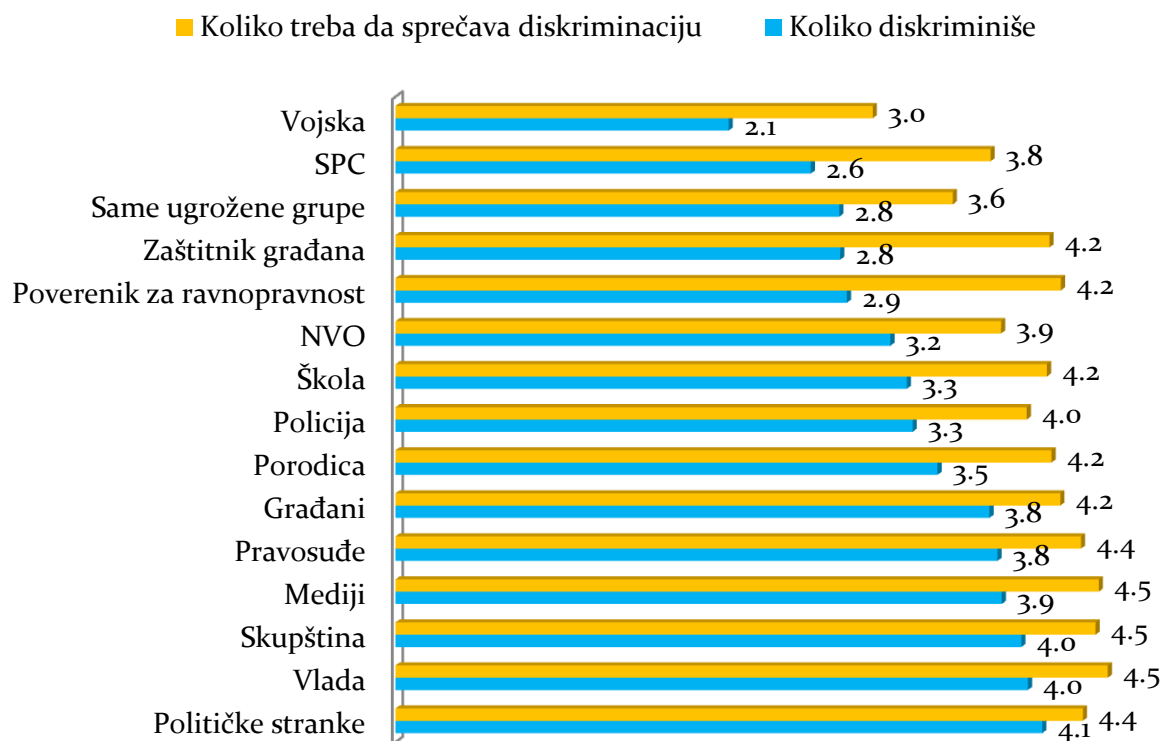
U kojoj meri je diskriminacija prisutna u državnim i političkim institucijama pokušali smo da saznamo preko dva niza pitanja. Jedan niz se odnosi na percepciju koliko navedene institucije diskriminišu građane, a drugi niz pitanja se odnosi na percepciju ispitanika koliko bi navede institucije trebalo da utiču na smanjenje diskriminacije. Mogućnost da izraze svoje stavove ispitanici su imali kroz školsku skalu od jedan do pet, gde je jedan značilo da nimalo diskriminišu ili nimalo nisu u stanju da poprave stanje u ovoj oblasti, a pet da su mnogo odgovorni za pojavu diskriminacije i da mnogo mogu da utiču na njeno sprečavanje.

Na osnovu percepcije građana o ulozi pojedinih institucija u ovoj oblasti formirali smo dva indeksa. Prvi koji govori o tome koliko pojedine institucije diskriminišu građane, a drugi o tome koliko pojedine institucije treba da rade na sprečavanju diskriminacije.

Najpre, građani primećuju razliku između institucija kada je u pitanju diskriminacija. Grafikon 5.6.1 je pripremljen tako da u njemu najpre idu institucije koje najviše diskriminišu. Očekivano su u korpusu onih koji najviše diskriminišu političke stranke, vlada, skupština i pravosuđe kao političko-državne institucije, ali iznenađenje jesu mediji i sami građani koji po svojoj prirodi jesu akteri koji dolaze iz polja civilnog društva. Jednako su ispitanici kritični prema svim ovim institucijama i njihova prosečna ocena se kreće od 3.8 do 4.1, što na skali od 1 do 5 predstavlja visoke vrednosti koje ukazuju na postojanje osećaja diskriminacije koju one proizvode.

S druge strane, razlike između navedenih institucija, kada je u pitanju njihova uloga u sprečavanju diskriminacije, je značajno manja. Opet su institucije - vlada, skupština, mediji, političke stranke, pravosuđe najodgovornije za sprečavanje diskriminacije, ali blizu njih se očekuje i odgovornost svih drugih poput zaštitnika građana, poverenika za ravnopravnost, građana, porodice...

Grafikon 5.6.1 Državne institucije i diskriminacija (u %)

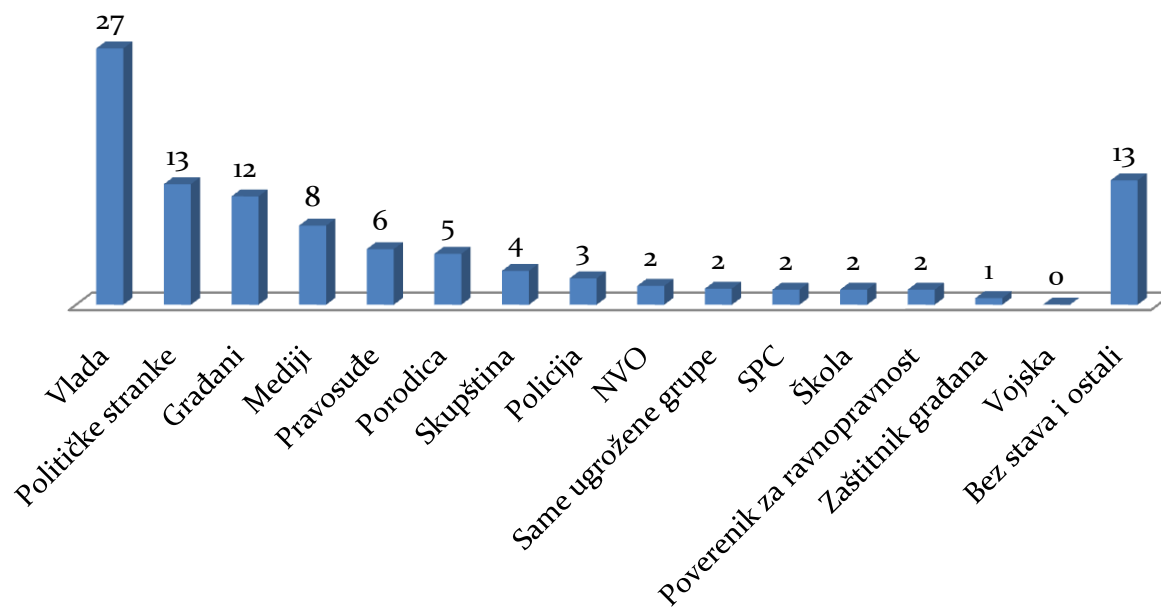

Opšti indeks ima manjkavost u smislu da nismo u stanju da odredimo koga građani smatraju najodgovornijim za proces diskriminacije, odnosno ko bi mogao najviše da pomogne da se ona izbegne. Stoga koristimo diferencirajuće pitanje kojim dobijamo podatke o tome kakav bi trebao da bude redosled budućih koraka i koje se institucije tu vide kao najznačajnije.

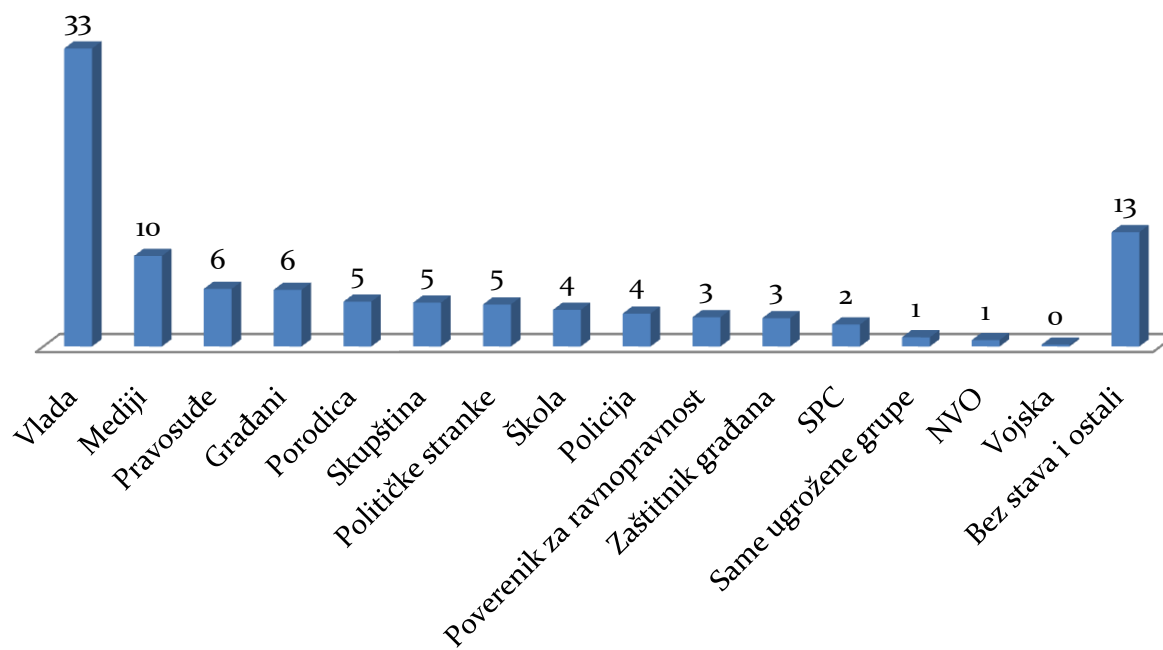
Vlada, odnosno izvršna vlast se vidi i kao institucija koja najviše diskriminiše, ali i kao ona koja treba najviše da pomogne u ovoj oblasti. Više od petine građana je navelo ovu instituciju kao onu koja najviše diskriminiše, dok osim nje političke stranke i sami građani imaju dvocifren procenat onih koji smatraju da su ove institucije najveći kreatori diskriminacije. S druge strane, svaki treći ispitanik vidi vladu kao ključnog aktera u rešavanju ovih problema, a osim nje dvocifren skor imaju još samo medijski poslenici.

Grafikon 5.6.2 Koja institucija najviše diskriminiše (u %)

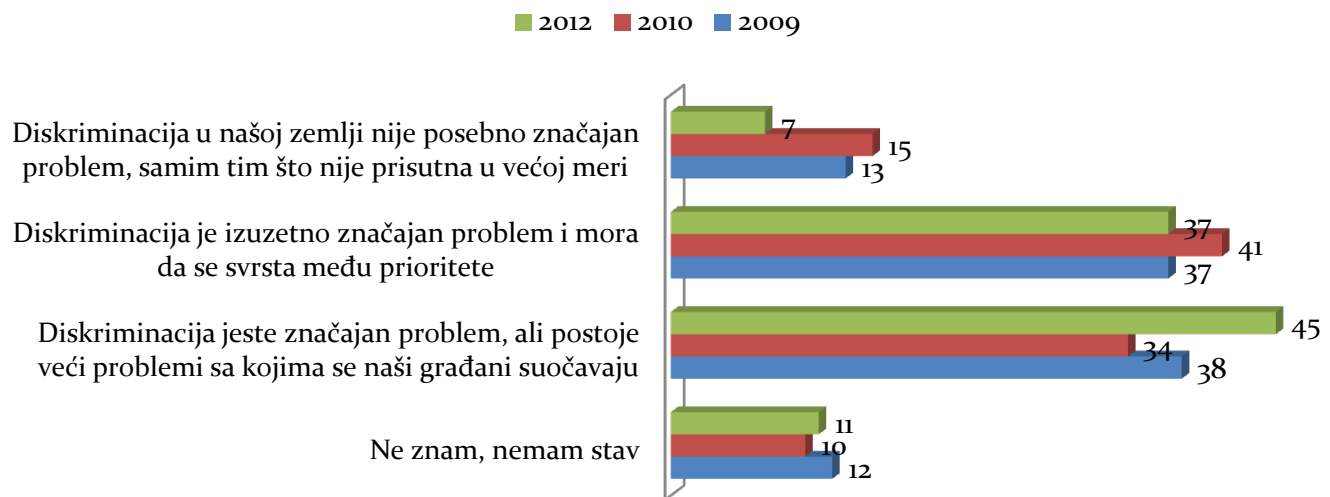

Grafikon 5.6.3 Koja institucija treba da sprečava pojavu diskriminacije (u %)

Tema kojom završavamo ulogu institucija u sprečavanju diskriminacije vezana je za mesto države u ovom procesu i prioritet koji mu ona daje. Ispitanicima su imali mogućnost da kroz vremenske serije ispitivanja odgovore na isto pitanje i stoga smo mogli da merimo u kom obimu oni vide drugačije ulogu države na ovom polju. Razlika koju primećujemo u odnosu na 2009 i 2010. godinu tiče se povećanja procenat onih koji diskriminaciju vide kao problem koji nije prioritetan i njihov porast ide na uštrb onih koji smatraju da to nije značajn problem kome treba posvetiti pažnju. U tom smislu možemo reći da je došlo do povećanja interesovanja građana za ovu temu.

Grafikon 5.6.4 Da li problem diskriminacije država treba da svrsta među prioritete koje treba rešavati (u %)

5.7. Lična iskustva

Neizostavan deo ovog istraživanja su lična iskustva ispitanika sa diskriminacijom. Pokazalo se, ipak, da taj procenat nije prenaplašen. Naime, procenat onih koji su bili izloženi diskriminaciji manji je u odnosu na istraživanja iz 2010 i 2009. godine – 24% odnosno 22%, jer istraživanje 2012 pokazuje da je lično iskustvo sa diskriminacijom imalo 16% ispitanih. Kada govorimo o okolnostima u kojima se desila diskriminacija, na prvom mestu se i sada kao i 2010. godine nalazi diskriminacija prilikom zapošljavanja ili traženja posla. Nakon toga sledi diskriminacija na radnom mestu, pa u svakodnevnom životu, potom verska diskriminacija, diskriminacija u zdravstvenoj ustanovi i školi. Ako pažljivije pogledamo odgovore, i ovde uočavamo da građani najviše percipiraju i „osećaju“ diskriminaciju prilikom zapošljavanja ili na radnom mestu, što je svakako povezano sa efektima krize kojoj se očito i ne nazire kraj. Najbolja potvrda je ukoliko ove nalaze „ukrstimo“ sa finansijskom situacijom u domaćinstvu, jer među onima koji su na ivici egzistencije i nemaju novaca za osnovne stvari su najveća odstupanja od proseka.

Tabela 5.7.1 Izloženost diskriminaciji (u %)

Ne, nisam bio izložen	83.6
Prilikom zapošljavanja/traženja posla	3.5
Na radnom mestu	3.2
U svakodnevnom životu, društvu	2
Verska diskriminacija	1.2
U zdravstvenoj ustanovi	1.2
U školi (fakultet, predškolsko)	1.2
Otkaz, ostali bez posla	0.6
Čekanje u redu, pred šalterom, kod službenika	0.5
Ostvarivanje prava (penzija, socijalno...)	0.4
U policiji, sukob sa policijom	0.3
U vreme izbora, promena, sukob sa vlastima	0.1
Ostalo	2.1
Ukupno	100

Ako su već bili izloženi diskriminaciji ili ukoliko im se to desi nekim slučajem, kome će se onda obratiti? Ako izuzmemo veliki broj onih koji se neće nikom obratiti ili im se to nije ni desilo, najveći broj građana obratiće se policiji (13%), zaštitniku građana (4%) i organima pravoduđa (3%). To je identičan redosled kao i pre dve godine uz ogradu da pitanje metodološki nije postavljeno na identičan način. Osim ove tri institucije u značajnijim procentima (iako na nivou statističke greške) su još jedino lokalne samouprave i poverenik za zaštitu ravnopravnosti.

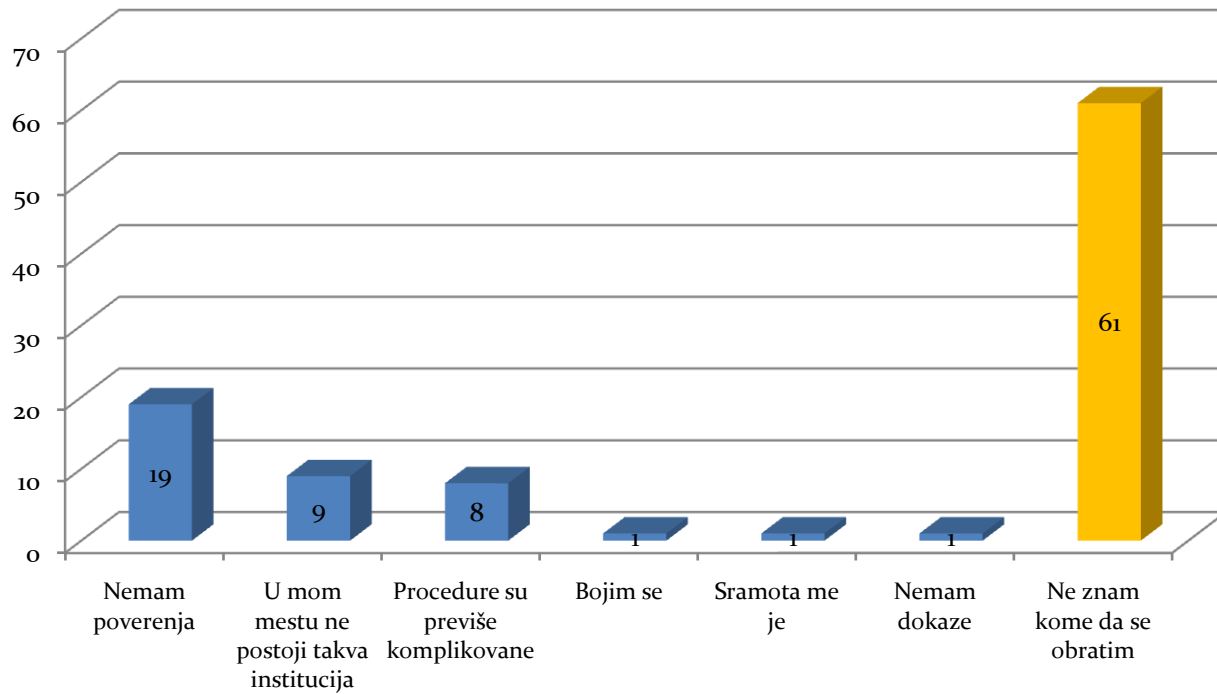
Tabela 5.7.2 Ukoliko ste bili ili budete izloženi diskriminaciji, kojoj zvaničnoj ustanovi, ste se/će te se obratiti? (u %)

Neće se nikom obratiti	72.2
Policija	12.5
Zaštitnik građana	3.5
Pravosuđe	3.3
Opštine/gradovi	2.2
Poverenik za zaštitu ravnopravnosti	2.1
Republička Vlada	0.4
Nevladine organizacije	0.4
Mediji	0.3
Škola	0.2
Poverenik za informacije od javnog značaja	0.1
Ne zna kome	0.8
Ostalo	2.1
Ukupno	100

Logičan nastavak je da smo iza ovog pitanja, građane pitali zašto se nisu obratili nikome, ako su bili diskriminirani ili, pak, zašto to ne bi uradili. Ovo pitanje može da bude dobar indikator i poverenja koje građani imaju prema institucijama u Republici Srbiji. Nekoliko je važnih zaključaka i svaki od njih nudi velike mogućnosti da se unapredi komunikacija u slučaju problema koje građani imaju ili će imati, ako budu diskriminirani. Prvo, čak 61% ne zna kome bi se obratio. Drugo, skoro svaki peti nema poverenja (što je u korelaciji sa istraživanjem iz 2010. godine). I treće, kao drugi i treći razlog najviše se pominju – nepostojanje institucije u mestu u kome žive i komplikovanost procedura.

Ako pogledamo regione iz kojih dolaze građani dobijamo dva interesantna rezultata: prvi je da su za ispitanike iz Beograda procedure iznad proseka komplikovane, a drugi, da je među građanima Vojvodine skoro polovina njih rekla da ne zna kome da se obrati. Sa tim imaju problem i oni koji imaju nezavidnu finansijsku situaciju, što je donekle očekivan nalaz.

Grafikon 5.7.1 Zašto niste/se ne biste obratili nikome?(u %)

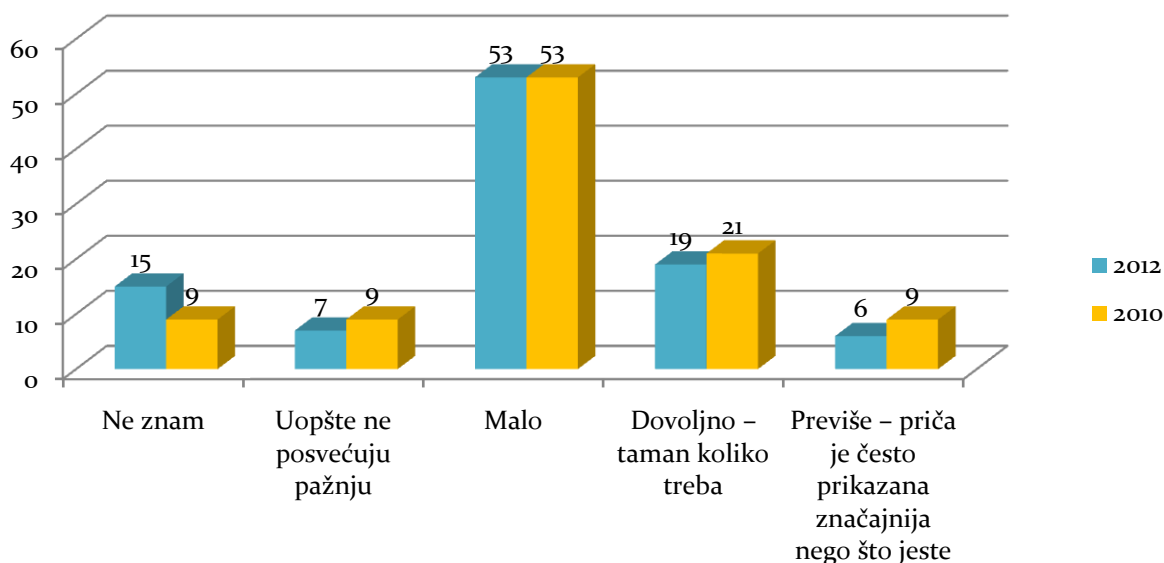

5.8. Informisanje

Koliko mediji posvećuju pažnju problemu diskriminacije? Koliko o ugroženim grupama građani razgovaraju sa prijateljima? Koliko odgovorne institucije informišu građane o diskriminaciji? To su samo neka od pitanja na koje ćemo dati odgovore u ovom poglavlju.

Više od polovine populacije u Srbiji misli da mediji posvećuju malo pažnje problemima diskriminacije, 53% ispitanih, što je identično nalazima iz 2010. godine. Da izveštavaju dovoljno – taman koliko treba misli 19%; da diskriminacije ima previše u medijima kaže 6%, a da mediji tome uopšte ne posvećuju pažnju slaže se 7% građana. Gotovo da nema nikakvih bitnijih odstupanja u odnosu na istraživanje od pre dve godine, osim što se povećao broj onih koji ne znaju odgovor na ovo pitanje: sa 9% na 15%.

Grafikon 5.8.1 Koliko mediji posvećuju pažnju problemu diskriminacije?(u %)

Na drugom koraku, građanima smo ponudili sedam različitih tema (sve direktno povezane sa ugroženim grupama) i zamolili ih da nam o njima iznesu svoj stav: 1) koliko o tim temama razgovaraju sa prijateljima; 2) koliko tim temama mediji posvećuju pažnju i 3) koliko ovakvim temama treba društvo u celini da posveti pažnju. Na ovaj način želeli smo da saznamo koliko su građani na ličnom planu zainteresovani i (ili) aktivni u rešavanju ovih probleme i kako vide odgovornost medija odnosno društva u celini.

Da sa prijateljima mnogo razgovaraju o siromašnim i starim ljudima saglasno je 29% odnosno 23%. Od ostalih tema koje smo im ponudili, ti procenti se kreću od 6% do 14%. S druge strane, građani najmanje razgovaraju sa prijateljima o verskim manjinama (čak 43% kaže da nimalo o tome ne pričaju) i ljudima drugačije seksualne orijentacije (trećina populacije o tome ne razgovora sa prijateljima).

Građani u bliskom okruženju najčešće razgovoraju o konkretnim svakodnevnim temama, stoga su u fokusu siromašni i stariji ljudi. Među građanima Centralne Srbije najviše je onih koji sa svojim najbližim okruženjem nimalo ili malo pričaju i ljudima drugačije seksualne orijentacije. Slični su trendovi i za one građane koji imaju lošu finansijsku situaciju.

Tabela 5.8.1 Koliko mediji posvećuju pažnju problemu diskriminacije?(u %)

Koliko o sledećim temama razgovarate sa prijateljima...	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Uk.
Ravnopravnost između muškaraca i žena	23	31	32	14	100
Ljudi drugačije seksualne orijentacije	34	34	24	8	100
Osobe sa invaliditetom	22	37	30	11	100
Siromašni ljudi	12	24	35	29	100
Stari ljudi	16	30	31	23	100
Nacionalna pripadnost	31	37	23	9	100
Verske manjine	43	33	18	6	100

Na drugom koraku, građanima smo postavili pitanje koliko bi ovim temama mediji trebali da posvećuju pažnju. Nalazi su indikativni utoliko što se dobijaju obrnuti trendovi u odnosu na interpersonalnu komunikaciju između ljudi. Naime, trećina populacije kaže da mediji trebaju mnogo da posvete pažnje ljudima drugačije seksualne orijentacije. Koliko je to više od ostalih tema, govori podatak da se na drugom mestu nalazi ravnopravnost između muškaraca i žena, sa „samo“ 12%. Opet, petina populacije ocenjuje da mediji nimalo ne trebaju da se bave siromašnim i starim ljudima. Da mediji trebaju više pažnje da posvete ljudima drugačije seksualne orijentacije iznad proseka misle građani Beograda i Vojvodine.

Tabela 5.8.2 Koliko mediji posvećuju pažnju problemu diskriminacije?(u %)

Koliko mediji posvećuju pažnje sledećim temama...	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Uk.
Ravnopravnost između muškaraca i žena	12	40	36	12	100
Ljudi drugačije seksualne orijentacije	7	25	33	34	99
Osobe sa invaliditetom	17	48	28	7	100
Siromašni ljudi	20	45	26	9	100
Stari ljudi	19	48	27	6	100
Nacionalna pripadnost	11	39	39	11	100
Verske manjine	17	42	33	8	100

Na kraju, na najopštijem nivou, pitali smo građane koliko ovim temama društvo treba da posveti pažnje. Indikativno je da ti procenti rastu i značajno su veći (gotovo kod svih tema) u odnosu na to koliko oni o njima pričaju sa prijateljima ili koliko o njima trebaju mediji da posvećuju pažnje.

Čak 72% kaže da društvo više treba da se bavi siromašnim ljudima; 66% osobama sa invaliditetom i 63% starim ljudima. Na drugom polu se nalaze ljudi drugačije seksualne orijentacije, svaki četvrti misli da se njima društvo ne treba nimalo da bavi.

Tabela 5.8.3 Koliko mediji posvećuju pažnju problemu diskriminacije?(u %)

Koliko društvo treba da posveti pažnje sledećim temama...	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Uk.
Ravnopravnost između muškaraca i žena	6	10	35	49	100
Ljudi drugačije seksualne orijentacije	24	20	31	25	100
Osobe sa invaliditetom	5	4	25	66	100
Siromašni ljudi	4	4	20	72	100
Stari ljudi	5	6	26	63	100
Nacionalna pripadnost	10	19	40	31	100
Verske manjine	13	23	38	26	100

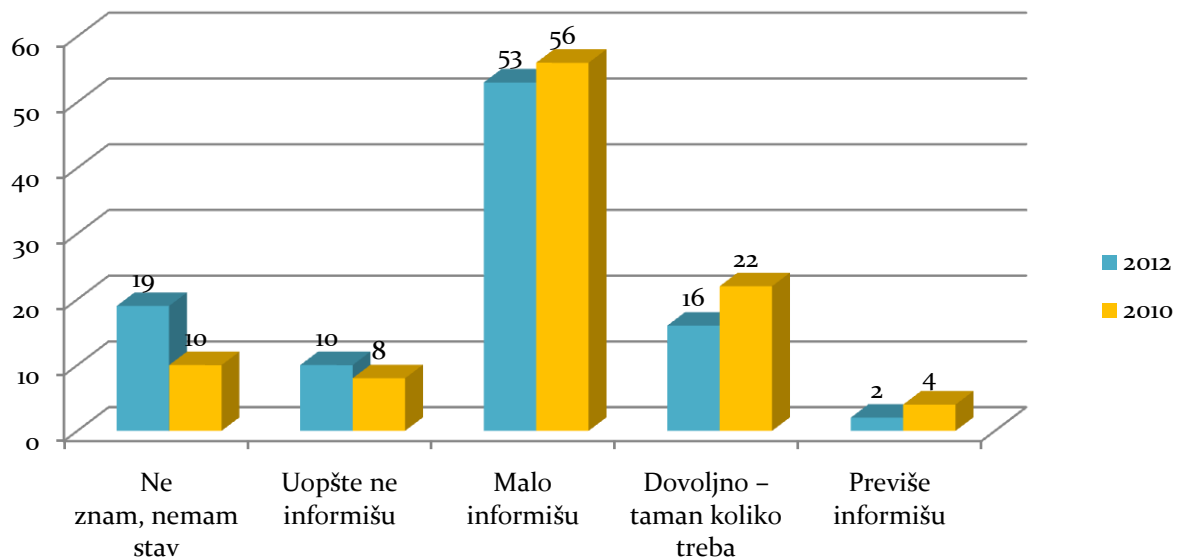
Kako tumačiti ove nalaze? Građani su svesni da problemi sa diskriminacijom postoje, oni ih prepoznaju i voleli bi da se društvo njima bavi i da ih rešava. Međutim, istovremeno, oni o tome ne pričaju u velikoj meri sa svojim prijateljima, pasivni su i reklo bi se da im je cilj da se ti problemi reše „bez njih“. Ovo ukazuje na određenu vrstu pasivizma kod većine populacije, koja se javlja i u nekim drugim istraživanjima i na drugačije teme.

Od svih tema koje smo ponudili, najinteresantniji su ljudi drugačije seksualne orijentacije. Naime, o njima građani ne pričaju previše sa prijateljima (14% mnogo i 34% osrednje), istovremeno bi voleli da o njima mediji više izveštavaju (trećina populacije), ali smatraju da društvo ne treba u velikoj meri da se bavi njihovim problemima. Ovo nam, takođe, pokazuje ispravnost gore iznetog tumačenja: građani uočavaju da postoje problemi kod te grupe, ali su očito predrasude jake za većinu građana, pa stoga ocenjuju da postoje važniji prioriteti za društvo u kome živimo od ljudi drugačije seksualne orijentacije.

Koliko odgovorne institucije informišu građane o problemima diskriminacije i aktivnostima države u vezi sa tim problemom? Da odgovorne institucije malo ili uopšte ne informišu građane o problemima diskriminacije i aktivnostima države u vezi sa tim problemom, misli skoro dve trećine populacije (63%). Da zvanični organi imaju meru u izveštavanju veruje 16%, dok je svega 2% onih koji misle da oni u tome preteruju. Svaki peti je neopredeljen ili ne zna odgovor na ovo pitanje. Upravo je to najveće odstupanje u odnosu na istraživanje iz 2010. godine, budući da se broj neopredeljenih povećao sa 10% na 19%. Kod Vojvođana je prisutan stav da odgovorne institucije uopšte ne informišu građane o problemima diskriminacije, 17% što je iznad proseka za 7%.

Grafikon 5.8.2 Koliko odgovorne institucije informišu građane o problemima diskriminacije i aktivnostima države u vezi sa tim problemom?

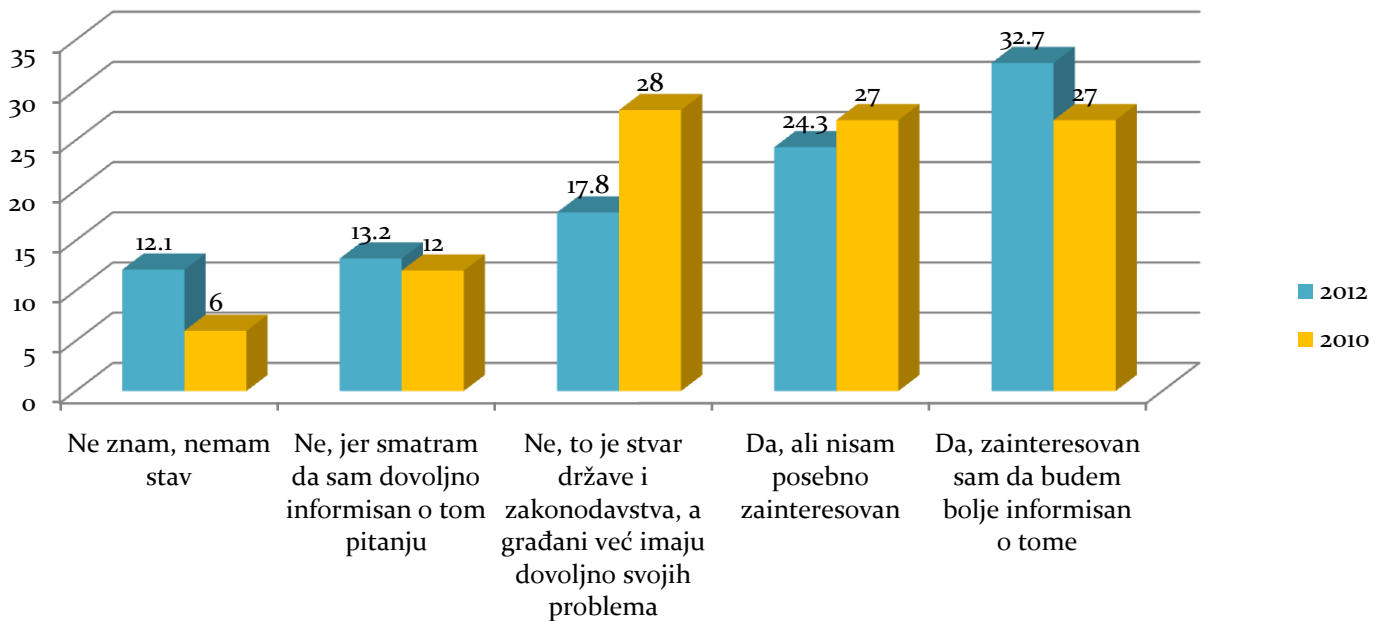
Koliko bi sami građani želeli da se bolje upoznaju sa problemima diskriminacije? Nalazi su ohrabrujući ukoliko ih uporedimo sa 2010. godinom, jer se procenat onih koji su zainteresovani da budu bolje informisani o diskriminaciji i aktivnostima države vezanim za taj problem povećao sa 27% na 33%. Istovremeno se smanjio procenat onih koji izričito kažu nisu zainteresovani i da je to isključivi problem države, a da građani imaju drugih problema (2012 – 18%; 2010 – 28%).

Kod ostalih varijabli nema bitnijih odstupanja, osim što se povećao broj neopredeljenih ili onih bez odgovora.

Više od proseka su zainteresovani građani sa visokom stručnom spremom i učenici/studenti, kao i pripadnici nacionalnih manjina. Takođe, očekivano je da oni koji u indeksu diskriminacije pripadaju grupi onih koji nisu skloni diskriminaciji, žele da više budu informisani o problemima diskriminacije i aktivnostima koje država ima na tom planu.

Na trend povećanja zainteresovanosti za boljim upoznavanjem sa problemima diskriminacije dominantno utiče populacija u Beogradu i Vojvodini, dok su građani iz Centralne Srbije ispod proseka. Takođe, oni koji su bogatiji i oni koji se deklariraju kao ateisti ili kao oni koji ponekad obeležavaju verske praznike više od proseka pripadaju grupi onih koji bi želeli da budu bolje upoznati sa diskriminacijom u Srbiji i aktivnostima države u tom segmentu.

Grafikon 5.8.3 Da li biste Vi lično želeli da budete bolje upoznati sa problemima diskriminacije u našoj zemlji i aktivnostima države vezanim za taj problem?

6. PREPOZNATLJIVOST POVERENIKA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI

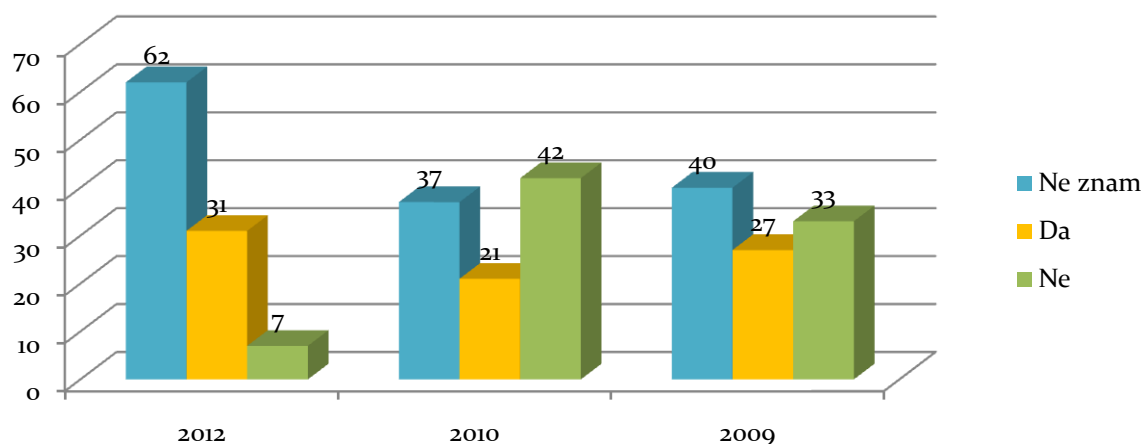
Budući da je Narodna skupština 2009. godine usvojila Zakon o zabrani diskriminaciji, koji je stvorio uslove za formiranje nezavisnog, samostalnog i specijalizovanog organa – Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, činilo se važnim da ispitamo kolika je njegova prepoznatljivost u javnosti. Period od tri godine, koliko je prošlo od usvajanja ovog zakona, i dve godine od formiranja ovog organa, predstavlja relativno dovoljnu distancu da sagledamo koliko, zapravo, građani znaju da u našoj državi postoji institucija koja štiti ravnopravnost svih građana.

Nakon što je u 2010. godini došlo do pada procenta građana koji znaju da postoji ustanova koja štiti ravnopravnost svih građana, ove godine beležimo pozitivne trendove. Naime, 31% građana kaže da zna da postoji takva ustanova, što je najveći procenat od kada postoje merenja – 2010: 21%, a 2009: 27%. Međutim, ove godine je izuzetno veliki broj onih koji nisu sigurni da takva ustanova postoji ili ne, čak 62%, što je daleko više u poređenju sa prethodnim godinama. Zbog toga je smanjen broj onih koji su nam rekli izričito da ne znaju da postoji ustanova koja štiti jednakost, 7% naspram 42% u 2010, odnosno 33% u 2009. godini.

Mlađi više od ostalih nisu sigurni da li takva institucija postoji ili ne, posebno srednješkolci (među njima je 75% onih koji ne znaju odgovor na to pitanje). Očekivani su nalazi kada je reč o obrazovnoj strukturi, jer su građani sa osnovnom školom ili sa školom za radnička zanimanja, manje upoznati sa tim da li ustanova koja štiti ravnopravnost svih građana postoji.

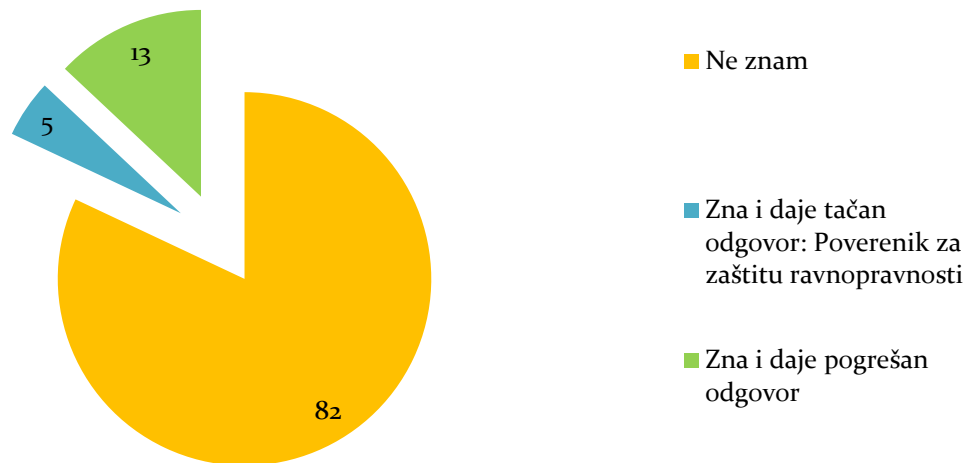
Indikativno je i da oni građani koji su po indeksu diskriminacije u grupi onih koji su skloni diskriminisanju pripadaju iznadprosečno onima koji nisu sigurni da takva ustanova postoji ili su izričito rekli da ne postoji. Najbolje su upućeni građani Beograda (49% među njima zna da postoji), dok su najnesigurniji građani Centralne Srbije.

Grafikon 5.9.1 Da li u našoj državi postoji ustanova koja štiti ravnopravnost svih građana, odnosno kojoj se građani u slučaju diskriminacije mogu obratiti za pomoć?

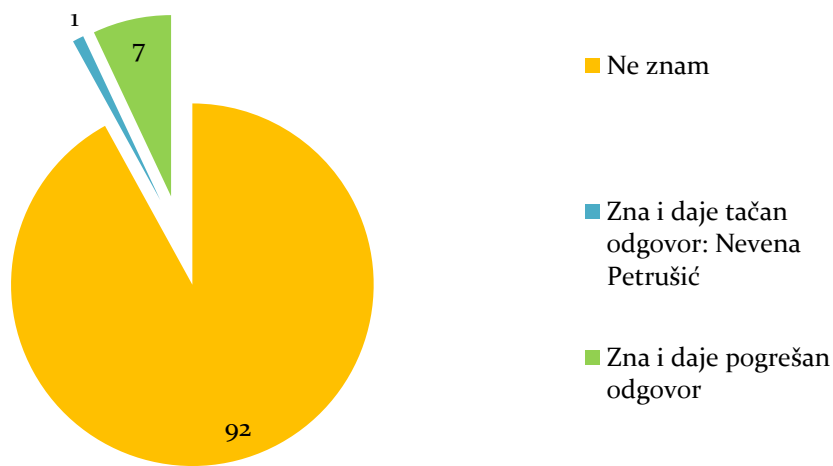
Nakon toga smo građane pitali konkretno pitanje, da nam navedu tačan naziv ustanove koja štiti jednakost svih građana u Republici Srbiji. Više od 80% nije znalo odgovor na to pitanje; 13% je navelo neku od ustanova, ali su dali pogrešan odgovor; dok je 5% onih koji su naveli tačan naziv. Građani Beograda više od proseka znaju tačan odgovor, ali isto tako su iznad proseka i kod navođenja progrednog odgovora.

Grafikon 5.9.2 Koja je ustanova koja štiti ravnopravnost svih građana?

Kada smo građane pitali da nam navedu ime Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, 92% nije znalo odgovor na to pitanje; 7% je dalo pogrešan odgovor, dok je 1% navelo tačan odgovor.

Grafikon 5.9.3 Da li znate ko je Poverenik za zaštitu ravnopravnosti?

7. KLASITER ANALIZA: STAVOVI GRAĐANA PREMA DISKRIMINACIJI I VREDNOSNA MATRICA

Odnos ispitanika prema diskriminaciji nema posebnih svojstava u demografskim obeležjima. Nismo dobili značajnije korelacije između različitih obeležja grupa ispitanika i odnosa prema diskriminaciji. Stoga u analizu uvodimo vrednosne stavove ispitanika i pokušavamo da utvrdimo da li iza njihovih pojedinih vrednosnih stavova stoje i mogućnost ne/diskriminacije.

U ovom slučaju smo se bavili sa četiri vrednosna opredeljenja i dva situaciona stava. Odnos prema vrednosti ili situacioni stav smo dobili kao rezultat odgovora na nekoliko tvrdnji na osnovu kojih pravimo složen pokazatelj. Svaki od tipova vrednosti ili situacioni stav smo podelili na tri dela, suprotne polove i sredinu koja je po svojoj formi neutralna.

U ovom slučaju smo se bavili sa četiri vrednosti (tradicionalizam, konformizam, autoritarnost i nacionalizam) i dva situaciona stava (odnos prema EU i odnos prema demokratiji). Ni u jednoj od šest ispitivanih kategorija ne postoji nadpolovična većina koja ide ka pozitivnom polu, što u velikoj meri može da zabrinjava *kreatore* naše moderne zajednice. S druge strane, nije stvar ni toliko crna, jer negativni polovi pretežu kod autoritarnosti i odnosa prema EU, s tim da te razlike nisu velike. Za najveći deo populacije možemo reći da pripada onom delu koji je neutralan i koji se povlađuje stavovima onih koji prevladaju bilo sa pozitivnog ili sa negativnog pola.

Pojedinačno gledano vrednosni i situacioni stavovi ispitanika su u velikoj korelaciji sa indeksom diskriminacije. Tako oni koji su tradicionalisti, konformisti, autoritarni, nacionalisti, imaju negativan odnos prema EU i demokratiji značajno više su skloniji diskriminaciji od onih koji se nalaze na suprotnom polu vrednosti i situacionih stavova.

Tabela 7.1 Vrednosne i stavovske osnove (u %)

Tradicionalizam	modernisti	32
	neutralni	44
	tradicionalisti	24
Konformizam	nekonformisti	33
	neutralni	45
	konformisti	21
Autoritarnost	neautoritarni	28
	neutralni	41
	autoritarni	32
Nacionalizam	internacionalisti	27
	neutralni	47
	nacionalisti	26
Odnos prema EU	pristalica EU	24
	neutralan prema EU	46
	protivnik EU	30
Odnos prema demokratiji	demokrata	28
	neutralan	60
	nedemokrata	13

Sada želimo da vidimo koliko su određene grupe ispitanika sa sličnim vrednosnim i situacionim stavovima u svih šest kategorija skloni diskriminaciji. Stoga koristimo klaster analizu koja nam omogućava da prikazemo zbir svih vrednosnih i stavovskih obeležja i njihov odnos prema diskriminaciji.

Formirane grupe ispitanika imaju slična obeležja i dele vrednosne stavove po različitim kategorijama. Tako u grupi 1 najveći broj ispitanika jesu modernisti, nisu konformisti, nisu autoritarni, internacionalno su orijentisani, pristalice su EU i predominantno su demokrate. Ova grupa čini nešto iznad jedne petine populacije u Srbiji (21%). Kao što se može videti ova grupa nije sklona diskriminaciji i možemo ih imenovati kao NEDISKRIMINATORI. Pored grupe 1 i grupa 4 pokazuje dominantno nediskriminatorski ili neodlučan stav. Ova grupa je kada je u pitanju tradicionalizam, konformizam, tradicionalnost i odnos prema demokratiji podeljena između pozitivnog i neutralnog pola, dok je u slučaju nacionalizma i odnosa prema EU podela između neutralnog i negativnog pola. Shodno ovim karakteristikama za njih možemo reći da su NACIONALNI NEDISKRIMINATORI i oni čine nešto ispod jedne petine populacije

Nasuprot ovim grupama grupu 2 već možemo imenovati kao DISKRIMINATORE. Oni iznad ostalih pokazuju sklonost ka diskriminaciji, a njihova ključna obeležja su da su tradicionalisti, autoritarni, nacionalisti, negativno orijentisani ka EU. U slučaju konformizma i odnosa prema demokratiji nalaze se između neutralnog i negativnog odnosa.

Kod tri preostale grupe ne postoje značajne indikacije da su oni skloni diskriminaciji, a odnos između onih koji diskriminišu i onih koji to ne rade je u ravnoteži ili u blagoj prednosti za one koji ne diskriminišu. Stoga njihove nazive može definisati prema njihovim drugim ključnim obeležjima.

Grupa 3 u svim kategorija koje smo ispitali ima najveći broj neodlučnih odgovora i njih upravo zbog toga možemo i nazvati NEUTRALNI. Grupa 5 kao ključno oboležje ima konformizam i to je onaj deo populacije koji će se uvek prilagođavati većinskom stavu, te njih zovemo KONFORMISTI. Grupa broj 6 je skup onih građana koji imaju tradicionalno poimanje društva, ali kod njih dosta visoko stoje odnosi prema demokratiji i pozitivno vrednovanje EU. Njih možemo nazvati TRADICIONALISTI.

Ove pojedine grupe ispitanika se sada razikuju po nekim ključnim socio-demografskim obeležjima. Čini se daje ključna razlika koja se može uspostaviti definisana između grupa 1 NEDISKRIMINATORI i 2 DISKRIMINATORI i na taj način dobijamo tipska obeležja ispitanika koji ne/diskriminišu. U grupi 1 su dominantni ispitanici srednjih godina (od 30 do 50) i pretežu žene nad muškarcima, koji imaju završenu dominantno višu školu ili fakultet, a minimalno srednju školu i iznad proseka rade u javnom sektoru. Nasuprot njih grupa 2 je u polnoj ravnoteži, radi se dominantno o osobama koje imaju iznad 60 godina starosti, obrazovanje je iznad proseka osnovna ili srednja škola i u velikoj meri su radno neaktivni (penzioneri).

Tabela 7.2. Vrednosna obeležja grupa koje ne/diskriminišu (u %)

		1	2	3	4	5	6
Indeksdiskriminacije	ne diskriminišu	74	2	17	48	28	16
	neodlučni	25	40	71	48	58	67
	diskriminišu	1	58	12	4	14	19
Tradicionalizam	modernisti	81	5	17	54	7	5
	neutralni	17	42	76	44	45	45
	tradicionalisti	1	52	7	2	47	50
Konformizam	nekonformisti	61	15	24	45		43
	neutralni	34	51	71	51	2	57
	konformisti	5	35	4	4	98	
Autoritarnost	neautoritarni	82	2	4	40	15	8
	neutralni	18	31	61	55	36	47
	autoritarni		68	36	6	49	46
Nacionalizam	internacionalisti	82		28	1	11	26
	neutralni	18	12	72	72	62	60
	nacionalisti	1	88	0	27	28	15
OdnosEU	pristalica EU	60		1	2	29	54
	neutralan EU	39	16	59	65	59	44
	protivnik EU	1	84	40	34	12	2
Odnosdemokratija	demokrata	55	6	2	24	29	50
	neutralan	44	57	73	68	70	51
	nedemokrata	1	38	25	8	2	0
Obim klastera		21	18	17	18	13	13

8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na kraju istraživanja trebamo naglasiti da se istraživanje realizovalo u periodu dva važna događaja, čije je ishodište bio haški tribunal, a koja su međusobno povezana i koje je veoma važno imati u vidu prilikom tumačenja istraživačkih rezultata.

Prvi je bio oslobađajuća presuda hrvatskim generalima Antu Gotovini i Mladenu Markaču, koju je Tribunal u Hagu doneo 16. novembra, istog dana kada je i započeto F2F istraživanje.

Drugi je neposredno povezan sa ovim, a odnosi se na najave da bi Hag istu takvu odluku mogao da donese i u slučaju Ramuša Haradinaja (što se na kraju i obistinilo), jer je paralelno sa izveštavanjem medija o presudi generalima, slučaj Haradinaj bio paralelna tema kojom se bavila ovdašnja javnost.

Takođe, veoma je važno imati u vidu i sva dešavanja koja su usledila pre, tokom i nakon neuspelog pokušaja organizacija Parade ponosa, bez obzira što se to odigralo mesec i po do dva uoči našeg istraživanja.

APPENDIX 1. DISKRIMINACIJA I NEJEDNAKOST U ŠEST OPŠTINA/GRADOVA U RAŠKOM I ZLATIBORSKOM OKRUGU
DOSTAVLJEN JE U ODVOJENOM .xls FAJLU